

Twisteloven § 19-15 fjerde ledd og adgangen til ny sak ved bristende faktiske forutsetninger for rettskraftige avgjørelser

Kandidatnummer: 722

Leveringsfrist: 27.4.2009

Til sammen 17918* ord

27.04.2009

Innholdsfortegnelse

TVISTELOVEN § 19-15 FJERDE LEDD OG ADGANGEN TIL NY SAK VED BRISTENDE FAKTISKE FORUTSETNINGER FOR RETTSKRAFTIGE AVGJØRELSER **I**

1 INNLEDNING **1**

1.1 Rettslig plassering av § 19-15 fjerde ledd **3**

1.2 Oppgavens saklige avgrensing **4**

2 DET RETTSLIGE UTGANGSPUNKT **6**

2.1 Hovedregel i norsk rett: Rettskraftige avgjørelser er endelige **6**

2.2 Positive og negative rettskraftsvirkninger **6**

2.3 Læren om nye rettsfakta **6**

2.3.1 Rettens forhold til partenes pretensjoner om nye rettsfakta **7**

2.4 Hovedproblemstilling **8**

3 RETTSTILSTANDEN FØR TVISTELOVEN **9**

3.1 Reglene om gjenopptakelse i tvistemålsloven av 1915 **9**

3.2 Rettspraksis på området **9**

3.2.1 Oppsummering av rettspraksis **14**

3.3 Tvistemålsutvalgets vurderinger i NOU **14**

3.4 Justisdepartementets uttalelser i Ot.prp. nr. 51. **17**

3.4.1 Justiskomiteens uttalelser i Innst. O. **20**

3.5 Oppsummerende om forarbeidene **21**

<u>4</u>	<u>REGULERING I SPESIALLOVGIVNINGEN</u>	<u>22</u>
4.1	Skl. § 3-8	22
4.1.1	Rettslig plassering	22
4.1.2	Hensynene bak bestemmelsen	23
4.1.3	Anvendelse av skl. § 3-8	23
4.2	Lovens vilkår for revisjonsadgang	24
4.2.1	”Et avsluttet oppgjør”	24
4.2.2	”forverring av skadelidtes helse”	24
4.2.3	”rokker ved det som ble lagt til grunn for oppgjøret ”	26
4.2.4	“klar sannsynlighetsovervekt for at han vil ha krav på en vesentlig høyere erstatning”	26
4.2.5	Forholdet til § 19-15 fjerde ledd	28
4.2.6	Rettsfølgene av skl. § 3-8	28
4.2.7	Innebærer skl. § 3-8 en lemping av revisjonsadgangen?	30
4.2.8	Sammenhengen mellom revisjonsadgang, foreldelsesfristen og rettskraftsreglene	31
<u>5</u>	<u>ANDRE LOVREGULERTE TILFELLER AV ETTERFØLGENDE BRISTENDE FORUTSETNINGER</u>	<u>33</u>
5.1	Barnelova § 64	33
5.1.1	Rettslig plassering	33
5.1.2	Hvilke hensyn ligger bak revisjonsadgangen i saker om samværsrett o. l?	33
5.1.3	Vilkår for revisjonsadgang	34
5.1.4	Barnelova § 74	35
5.1.5	Forholdet til § 19-15 fjerde ledd	36
5.2	Ekteskapsloven § 84	36
5.3	Vannressursloven § 52	37
5.3.1	Sentrale hensyn bak bestemmelsen	38
5.3.2	Lovens vilkår for revisjonsadgang	38
5.3.3	Forholdet til § 19-15 fjerde ledd	39
<u>6</u>	<u>TVL. § 19-15 FJERDE LEDD</u>	<u>40</u>

6.1	Rettslig plassering	40
6.2	Lovens vilkår for revisjonsadgang	41
6.2.1	”domstol”	41
6.2.2	”offentlig myndighet”	42
6.2.3	”endelig avgjørelse”	42
6.2.4	”rokker vesentlig ved”	46
6.2.5	”det som er lagt til grunn”	48
6.3	Øvrige vilkår	51
6.4	Tvisteloven § 19-15 fjerde ledd og partsspørsmålet	52
6.5	Skjæringstidspunktsspørsmålet	54
6.5.1	Prosessuell kjennelse eller dom for realitet?	56
<u>7</u>	<u>KONSEKVENSER AV § 19-15 FJERDE LEDD</u>	<u>58</u>
7.1	Bruken av § 19-15 fjerde ledd ved domstolene	58
7.2	§ 19-15 fjerde ledd sett i lys av formålene i den nye tvisteloven	59
<u>8</u>	<u>ANDRE TILFELLER AV BRISTENDE FAKTISKE FORUTSETNINGER</u>	<u>60</u>
8.1	Hvilke type saker kan hjemles i de ulovfestete reglene?	60
8.1.1	Avgjørelsesform og negativ avgrensing av adgang til ny sak	61
8.1.2	Momenter som kan tillegges vekt	62
8.1.3	Analogiske slutninger fra lovfestete tilfeller av revisjonsadgang	63
8.1.4	Adgang til ny sak der det foreligger ny lovgivning og lignende	65
8.2	Konklusjon	65
<u>9</u>	<u>AVSLUTTENDE VURDERING</u>	<u>67</u>
	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>68</u>

1 Innledning

Med vedtakelsen av regelen i tvisteloven § 19-15 fjerde ledd ønsker lovgiver å bringe større klarhet på et område som har vært omstridt i norsk rett; adgangen til ny sak ved bristende faktiske forutsetninger for dommer og andre tilsvarende avgjørelser med rettskraftsvirkning.¹

En av domstolenes viktigste oppgaver i sivile saker bør være å gi partene i en rettslig konflikt en løsning i tvisten som fremstår som rimelig og rettferdig, basert på gjeldende rett. At den er rimelig, må også innebære at den skaper stabilitet og forutsigbarhet for partene. Denne løsningen skal partene kunne leve med i tiden etter dommen, og innrette seg etter i visshet om at tvisten er endelig avgjort.

I noen avgjørelser må retten ikke bare forholde seg til eksisterende spørsmål, men også avgjøre følgene av en fremtidig utvikling i tiden etter dommen. For eksempel at et bestemt rettsfaktum, som et økonomisk tap eller en viss type skade, vil inntre for saksøkeren i fremtiden.² Fra tid til annen hender det at grunnlaget for disse avgjørelsene, og deres karakter som rimelig og rettferdig, blir svekket fordi virkeligheten i tiden etter dommen utvikler seg annerledes enn det retten har lagt til grunn i sak nr. 1.

Spørsmålet er i hvilken grad avgjørelsen skal kunne tas opp til vurdering på nytt, og hvilken adgang man har til dette etter gjeldende rett.

¹ Innst. O. s. 54 andre spalte.

² Hov s. 454.

I Tvistemålsutvalgets utredning omtales problemet som bristende faktiske forutsetninger for dommer.³ Spørsmålet om etterfølgende bristende forutsetninger er velkjent og utførlig behandlet på avtale- og obligasjonsrettens område, særlig spørsmålet om revisjon i medhold av avtaleloven § 36 eller læren om bristende forutsetninger. For dommer og tilsvarende avgjørelser med rettskraftsvirkninger har spørsmålet om revisjon vært mer uklart.

Motstykket til denne problemstillingen er behovet for innretting og forutsigbarhet for partene i tvisten, noe som er hovedhensynene bak utformingen av rettskraftreglene.

Et eksempel kan være skade på fast eiendom ved forurensning. I et fiskevann fører et større utslipp av giftig avfall til omfattende fiskedød. I erstatningsutmålingen forutsettes det at fiskebestanden vil kunne reprodusere seg selv i tilstrekkelig grad, slik at vannet kan tas i bruk igjen om fem år. Grunneierne (som også sitter med rettighetene til fisket) får erstattet fem års tapte inntekter. I ettertid viser prøver at den forutsatte økning i bestanden ikke inntreffer. Må eierne av fiskerettighetene leve med den urimelige dommen, eller har man adgang til å få revidert dommen ved å få prøvd spørsmålet i ny sak for domstolene?

Et annet eksempel kan være der eieren av et større område regulert til utmark i flere år har prøvd å få omregulert området til boligformål. I 1999 blir eiendommen ekspropriert av staten ved hjemmel i oregningslova, for å bygge nytt sykehus. Skjønnsretten utmåler erstatning basert på takstene for utmark. I ettertid blir deler av tomten omregulert til boligformål for oppføring av selveierleiligheter for seniorer. Kan tidligere grunneier få saken prøvd på nytt som følge av bristende faktiske forutsetninger for skjønnet, eller må skjønnet respekteres som endelig?

Et tredje eksempel kan være dom i arvesak, hvor skifteretten utlegger bildet av Modigliani fra tante Livs dødsbo til søsknene Lise og Peder, som var tilkjent halvparten av formuen til

³ NOU s. 390 andre spalte.

tante Liv. Senere viser bildet seg å være ”nazikunst”, bildet ble konfiskert fra en samler i Polen under andre verdenskrig, og at både tante Liv og arvingene Lise og Peder var i god tro. Bildet blir fratatt Lise og Peder etter vindikasjonsbetraktninger ved dom i tingretten. Kan søsknene få revidert arveoppgjøret som nå fremstår som urimelig?

I hvilken grad hjemler så norsk rett adgang til ny sak ved etterfølgende bristende forutsetninger? Finnes det hjemmel i spesiallovgivningen, i bestemmelsen om rettskraftsvirkninger i § 19-15 fjerde ledd eller i ulovfestete regler?

1.1 Rettslig plassering av § 19-15 fjerde ledd

Bestemmelsen i tvl. § 19- 15 fjerde ledd har følgende ordlyd:

§ 19-15. Hva rettskraft innebærer

... (4) Har en domstol eller offentlig myndighet innen ti år truffet en endelig avgjørelse som rokker vesentlig ved det som er lagt til grunn i en rettskraftig dom, kan dette likevel gjøres gjeldende i ny sak om samme eller andre krav.

Bestemmelsen er vedtatt i forbindelse med ny tvistelov, som trådte i kraft 1. januar 2008. Loven er en oppdatering og endring av hele den sivile prosessretten, og avløser den gamle tvistemålsloven av 1915. Som rettskraftsregel regulerer § 19-15 fjerde ledd en del av et større problemkompleks. Også som regel for bristende faktiske forutsetninger for rettslige avgjørelser omfatter den bare en helt konkret del av spørsmålet, nemlig der bristen skyldes en offentlig dom eller vedtak.

Tvisteloven har følgende forarbeider:

- NOU 2001:32 A+B “*Rett på sak*”
- Ot.prp. nr. 51. (2004–2005)
- Innst. O. nr. 110 (2004–2005)

Bestemmelsen har så vidt vites (pr. april 2009) ikke ennå blitt anvendt ved en domstol.

1.2 Oppgavens saklige avgrensning

Formålet med denne oppgave er å redegjøre for innholdet av bestemmelsen i § 19-15 fjerde ledd. Dette innebærer også å belyse forholdet til revisjonsregler i annen lovgivning og de ulovfestete regler som gjelder om adgang til ny sak der tilsvarende problemstilling oppstår.

Det er ikke oppgavens formål å behandle revisjonsadgang som springer ut av avtale. Dette innebærer at spørsmål om rettsforlik ikke vil bli behandlet. Rettsforlik har etter norsk rett materiell rettskraftsvirkning som dom, men har klare avtalerettslige aspekter ved seg. Andre hjemler for revisjon er derfor mer nærliggende å påberope seg ved etterfølgende bristende forutsetninger ved rettsforlik. Først og fremst gjelder dette generalklausulen i avtaleloven § 36, som ikke er begrenset i tid.^{4 5} Imidlertid vil noen av bestemmelsene være uttømmende for sitt saksfelt, uavhengig av om rettslig grunnlag er avtale, rettsforlik eller dom/tilsvarende rettslig avgjørelse. Dette vil bli belyst der det gjør seg gjeldende.

Forholdet til reglene om gjenopptakelse vil først og fremst bli belyst i et historisk perspektiv, da man tidligere vurderte adgangen til ny sak i relasjon til gjenopptakelse etter tvistemålsloven av 1915. I den nye tvisteloven er gjenopptakelse erstattet av begrepet gjenåpning. Til tross for begrepsendringen er intensjonen å videreføre den rettsstilstanden som lå til grunn etter reglene i tvistemålsloven.

Et utvalg lovregulerte tilfeller av adgang til ny sak vil bli behandlet for å gi en mer helhetlig oversikt over området. Oppgaven er ikke en uttømmende redegjørelse for enhver endringsadgang i sivile saker etter norsk rett, til det er spørsmålet for omfattende for oppgavens omfang.

⁴ NOU s. 392-393.

⁵ Ot.prp. s. 260.

Den prosessuelle adgangen til ny sak og avgjørelsen av det materielle kravet, er i prinsippet to forskjellige spørsmål. Men ofte er vilkårene for revisjonsadgang og avgjørelse av det materielle kravet knyttet så tett opp mot hverandre at det vil være unaturlig å ikke se dem i sammenheng. Spørsmålet blir belyst der dette er relevant.

2 Det rettslige utgangspunkt

2.1 Hovedregel i norsk rett: Rettskraftige avgjørelser er endelige

Hovedregelen i norsk rett er klar; rettskraftige avgjørelser er endelige. Skal disse revideres, må de angripes ved det ekstraordinære rettsmiddelet gjenopptakelse/gjenåpning. Det klare utgangspunkt i norsk rett er at gjenopptakelse/gjenåpning bare kan begjæres hvis de nye opplysningene angår omstendigheter som forelå da saken ble tatt opp til doms. Søksmål hvor fakta har inntrådt senere enn dette tidspunktet kan ikke hjemles i reglene om gjenopptakelse/gjenåpning. Dette er sikker rett, og ligger til grunn også etter den nye tvisteloven § 31-4.

2.2 Positive og negative rettskraftsvirkninger

Når en dom er rettskraftig, får dette betydning i to relasjoner der søksmål som omhandler det samme kravet kommer inn for domstolene på nytt. Den positive rettskraftsvirkning; hvor retten automatisk skal legge den rettskraftige avgjørelsen til grunn i senere saker, eller den negative rettskraftsvirkning, hvor retten skal avvise et nytt søksmål om det samme kravet som er avgjort i sak nr. 1, jfr. tvl. § 19-15 andre og tredje ledd. Dette er utgangspunktet for retten skal forholde seg til rettskraftige avgjørelser.

2.3 Læren om nye rettsfakta

Imidlertid finnes det unntak fra rettskraftsvirkningenes absolutte karakter. Oppfatningen i den juridiske litteraturen er at nye rettsfakta kan gi adgang til ny sak.^{6 7} Utgangspunktet er at etterfølgende, bristende faktiske forutsetninger for dommer undertiden kan representere et nytt rettsfaktum, som ikke er omfattet av rettskraften i tid. Partene har da et nytt krav som kan bringes inn for domstolene ved søksmål. I det følgende vil dette bli omtalt som

⁶ Skoghøy s. 826-827.

⁷ Ot.prp. s. 260 første og andre spalte.

læren om nye rettsfakta. Læren om nye rettsfakta må antas å omfatte adgang til ny sak også i andre tilfeller av etterfølgende omstendigheter enn ved bristende faktiske forutsetninger. Det er ikke oppgavens formål å redegjøre for det nærmere innholdet av denne læren utover de bristende faktiske forutsetninger. Se dog pkt. 8.1.4.

2.3.1 Rettens forhold til partenes pretensjoner om nye rettsfakta

Ved avgjørelsen om at saken skal fremmes til realitetsbehandling, skal retten i utgangspunktet ikke ta stilling til realiteten i saken, det vil si om det påståtte faktum virkelig har inntrådt eller ikke. Det retten skal prøve, er om det påståtte nye rettsfaktum gir mulighet for et annet resultat enn hva som ble lagt til grunn i sak nr. 1.⁸

Retten må bygge på saksøkers pretensjoner.⁹ Det kan vises til avgjørelsen i Rt. 1987 side 1154, hvor Høyesteretts kjæremålsutvalg uttaler at hvis saksøkers krav åpenbart ikke kan føre frem, kan domstolene avvise søksmålet under henvisning til dette.¹⁰ Ifølge Skoghøy innebærer det at retten må foreta en viss prøvelse av den rettslige holdbarhet av søksmålet.¹¹ Imidlertid taler formålet med den nye tvisteloven for at man forener spørsmålene til en samlet vurdering. Mer om disse formålene i pkt.7.2.

Finner retten at det er adgang til ny sak, skal man prøve om resultatet i sak nr. 1 må bli et annet som følge av de etterfølgende rettsfakta.¹²

⁸ Skoghøy s. 831.

⁹ Rt. 1987 side 1154 (1158).

¹⁰ Rt. 1987 side 1154 (1158).

¹¹ Skoghøy s. 831.

¹² Skoghøy s. 826.

2.4 Hovedproblemstilling

Spørsmålet er *når* man står overfor etterfølgende, bristende faktiske forutsetninger som representerer nye rettsfakta, og som gir adgang til ny sak. Vedtakelsen av § 19-15 fjerde ledd innebærer en lovregulering av når dette skal anses å være tilfellet, men bare for en spesiell type bristende faktiske forutsetninger som skyldes etterfølgende dom eller vedtak.¹³

¹³ Ot.prp. s. 442.

3 Rettstilstanden før tvisteloven

3.1 Reglene om gjenopptakelse i tvistemålsloven av 1915

Bestemmelsen i tvistemålsloven om gjenopptakelse på grunn av uriktig faktum lød slik:

”§ 407. 1 Gjenoptagelse kan endelig kræves:

6. naar der oplyses en ny kjendsgjærning eller skaffes frem et nyt bevis, som alene eller i forbindelse med det, som tidligere er fremført, aapenbart maatte ha medført en anden avgjørelse.”

I utgangspunktet er grunnlaget for gjenopptakelse etter bestemmelsen at en rettskraftig avgjørelse bygger på uriktige faktiske forutsetninger. Det vil si kun de omstendigheter som forelå som en realitet da saken ble avgjort.¹⁴ Dette er fortsatt gjeldende rett etter den nye tvisteloven.

3.2 Rettspraksis på området

Sentralt for redegjørelsen er hvordan domstolene har behandlet spørsmålet om gjenopptakelse på grunn av etterfølgende bristende faktiske forutsetninger ved dom eller tilsvarende vedtak. Her tas det utgangspunkt i de avgjørelser som fremgår av Tvistemålsutvalgets redegjørelse i NOU 2001: 32.

Rt. 1934 side 1134:

¹⁴ NOU s. 443 andre spalte.

Kjennelse i Høyesteretts kjæremålsutvalg. Saken gjelder erstatning for fremtidig ervervstap. Spørsmålet var om nye opplysninger om skadelidtes helse som ikke forelå ved domsavsigelsen, ga adgang til ny sak. Høyesterett tiltrådte lagmannsrettens standpunkt i saken, hvor man mente at det nye kravet med rette var blitt avvist fra underinstansene i den form det var blitt presentert. Det var ikke anledning til å påstevne kravet til ny sak “a prima instantia” (til ny realitetsbehandling) på dette grunnlaget.

Imidlertid uttaler den dissenterende dommer i den forutgående avgjørelsen i lagmannsretten at saken kunne karakteriseres med angivelsen frifinnelse ”for tiden”. Dette var ifølge den dissenterende dommeren i tråd med den tidligere rettstilstand, som ga adgang til ny sak der en part hadde blitt frifunnet på bakgrunn av faktum på domsavsigelsestidspunktet, og det var umulig å si noe om hvordan en hendelse ville manifestere seg i fremtiden. Derfor ble frifinnelse ”for tiden” anvendt som rettslig form. Denne rettstilstand var ikke endret selv med innføringen av gjenopptakelsesinstituttet i tvistemålsloven av 1915. Avgjørelsen kan ikke sies å fremstå som lettfattelig. I den juridiske litteraturen har oppfatningen vært at ny sak burde vært tillatt i et slikt tilfelle, og Tvistemålsutvalget synes å være av den samme oppfatning.¹⁵

Rt. 1957 side 1244:

Kjennelse i Høyesteretts kjæremålsutvalg. Flytting av hyttebebyggelse ble vesentlig mer kostbart enn den erstatning overskjønnet hadde fastsatt. Ekspropriaten (tidligere eier) begjærte gjenopptakelse med henvisning til tvml. § 407 nr. 6. Kravet ble tatt til følge under dissens. Kjæremålsutvalgets flertall uttalte at når ”det vedrørende dette krav påberopes nye kjensgjerninger eller nye bevis av den art som her er tale om, - må slike kjensgjerninger eller bevis kunne være gjenopptakelsesgrunn, selv om kjensgjerningene og bevisene først er kommet til eksistens etter skjønnet”.¹⁶ Begjæringen kunne ikke forkastes uten videre, selv om det ikke refererte seg til hjemmelsområde etter en – hvis man skal lese flertallet

¹⁵ NOU s. 391-392.

¹⁶ Rt. 1957 side 1244 (1245).

mellom linjene - ordrett fortolkning av loven. En motsatt løsning mente man kunne medføre urimelige resultater og fulgte heller ikke med nødvendighet av ordlyden.

Etter den dissenterende dommerens syn ga ikke bestemmelsen i tvml. § 407 nr. 6 grunnlag for gjenopptakelse ved etterfølgende omstendigheter. Støtte for dette fant dommeren ikke bare i lovens ordlyd, men også ved henvisning til tilsvarende bestemmelse iden østerrikske sivilprosesslov, som er tvistelovens forbilde, og etterfølgende teori, hvor bestemmelsen tolkes og forstås på en slik måte.

Rt. 1963 side 115:

Dom avsagt av Høyesterett i avdeling. Dommen omhandler ikke spørsmål om gjenopptakelse etter tvml. § 407 nr. 6, men omhandler adgang til nytt skjønn etter veiekspropriasjon. Veivesenet hadde oppstilt som skjønnsetninger for ekspropriasjon til veiformål at man skulle opparbeide to nye avkjørsler til eiendommen. Disse ble godkjent av ekspropriaten, og i skjønnretten fikk han ikke tilkjent erstatning for tapet av oppkjørslene. Etter skjønnnet fant Veivesenet ut at den ene avkjørselen måtte anses som farlig, og besluttet likevel ikke å opparbeide denne. Spørsmålet var om svikten ved de oppstilte skjønnsetninger medførte rett til erstatning for ekspropriaten. En enstemmig Høyesterett svarte bekreftende på spørsmålet. Under spørsmålet om den prosessuelle adgang til ny sak uttaler retten at omstendighetene måtte anses som en svikt i forutsetningen for skjønnnet, og da må det være naturlig å påstevne et fortsatt skjønn til fastsettelse av erstatning for ulempen den tapte avkjørselen medførte.

Rt 1973 side 242:

Kjennelse avsagt av Høyesterett i avdeling. Avgjørelsen fraviker kjæremålsutvalgets tolking av tvml. § 407 nr. 6 som kom til uttrykk i Rt. 1957 side 1244. Saken gjelder et veioverskjønn, hvor ekspropriatens krav om at et avskåret areal av hans eiendom skulle innløses, ikke ble tatt til følge. To år etter uttalte bygningsrådet at det av reguleringsmessige grunner ikke kunne gå inn for at arealet ble lagt ut til utbyggingsformål, og fattet et slikt vedtak. Ekspropriaten begjærte gjenopptakelse og fikk medhold av

overskjønnsretten, men Høyesterett opphevet gjenopptakelseskjennelsen. Det avsagte skjønnnet var ikke uriktig avsagt selv om utviklingen ble annerledes enn forutsatt. Bygningsrådets avgjørelse var ingen ”ny kjensgjerning” eller noe ”nytt bevis” i relasjon til loven.

Rt. 1987 side 412:

Kjennelse i Høyesteretts kjæremålsutvalg. Saken gjelder erstatning for tap i inntekt ved feil i byggetillatelse fra kommunens side. Spørsmålet for domstolen var om etterfølgende skatteplikt på erstatning fastsatt i tidligere dom, var grunnlag for gjenopptakelse etter reglene i tvml. § 407 nr. 6. I domspremissene var erstatningen forutsatt å være nettobeløp, det vil si det beløpet saksøker ville sitte igjen med etter betalt skatt. Etter dommen fastslo Stavanger overlikningsnemnd at beløpet var undergitt beskatning. Skadelidte begjærte saken gjenopptatt. Kjæremålsutvalget forkastet begjæringen, og viste til lagmannsrettens begrunnelse. Lagmannsretten påpekte at domstolene ved erstatningsutmåling skal vurdere innholdet av skatteplikten og hva det vil bety for erstatningens størrelse. Selv om disse vurderingene viste seg å ikke stemme etter at dommen var avsagt, kunne ikke det begrunne gjenopptakelse, men heller danne grunnlag for anke.

Kjennelsen er blitt kritisert av Skoghøy, som mener at adgangen til nytt søksmål skulle vært godtatt i et slikt tilfelle.¹⁷

Rt. 1997 side 683:¹⁸

Kjennelse i Høyesteretts kjæremålsutvalg. Saken gjelder oppsigelse av leiekontrakt i en bygård som skulle rives. Spørsmålet gjelder gjenopptakelse av å nekte en anke fremmet på grunn av nye kjensgjerninger. Leietager hevdet at en uttalelse fra Riksantikvaren om at

¹⁷ Skoghøy s.828.

¹⁸ NOU s. 391 første spalte, hvor det henvises to ganger til Rt. 1997 side 685, som handler om retting av rettsgebyr.

gården måtte anses som verneverdig, som kom etter at Kjæremålsutvalget hadde truffet sin avgjørelse om nektelse, kunne anses som en ny kjensgjerning. Kjæremålsutvalget forkastet begjæringen og uttalte i den sammenheng at "[hvis] en ny kjensgjerning skal kunne gi grunnlag for gjenopptakelse kreves som alt overveiende hovedregel at den forelå så tidlig at partene kunne ha tatt hensyn til den ved den avgjørelse som kreves gjenopptatt".¹⁹

Rt. 1999 side 1916:

Kjennelse avsagt av Høyesterett i avdeling. I denne saken var spørsmålet om et overskjønn etter lov om naturvern av 19. juni 1970 nr. 63 § 20 kunne gjenopptas fordi landbruksmyndighetene ved senere vedtak ikke tillot utnytting av en grusforekomst på eiendommen. Ved overskjønnet var det lagt til grunn at det var påregnelig at grus utenfor naturvernreservatet kunne tas ut. Fylkeslandbruksstyret ga imidlertid ikke tillatelse til slik omdisponering av jord, med hjemmel i jordloven av 12. mai 1995 nr. 23, § 9. Førstvoterende uttaler at de påberopte omstendigheter var utilstrekkelige for å gi grunnlag for gjenopptakelse av saken etter tvml. § 407 nr. 6. Begjæringen ble forkastet, men en fraksjon på fire dommere fant imidlertid grunn til å fremheve i et obiter dictum at grunneieren hadde krav på ved nytt skjønn å få fastsatt erstatning "ut fra den forutsetning at uttak av grus ikke lovlig kan skje på den delen av hans eiendom som ligger utenfor vernesonen, med mindre vedtaket om å nekte dispensasjon blir omgjort".²⁰ Begrunnelsen var at staten gjennom hele saken hadde anført at slik dispensasjon ville bli gitt. Når statens egen forutsetning om dispensasjon fra forbudet i jordloven § 9 hadde sviktet, måtte grunneier få adgang til å få saken opp til nytt skjønn. Selv om reglene om gjenopptakelse var klare, mente de fire dommerne at grunneieren *kunne* etter omstendighetene få adgang til ny sak. Dette var ikke påberopt i saken, allikevel fant rettens flertall grunn til å påpeke at en slik adgang forelå.

¹⁹ Rt. 1997 side 683 (s. 685).

²⁰ Rt. 1999 side 1916 (s. 1923).

3.2.1 Oppsummering av rettspraksis

Den foreliggende rettspraksis er svært konkret begrunnet, uten noen særlig fellestrekk i argumentasjonen fra domspremissene. Ved utarbeidelsen av tvisteloven fremsto rettstilstanden på området som usikker, et forhold som Tvistemålsutvalget også gir uttrykk for.²¹

Konklusjonen er at rettspraksis før tvisteloven ikke gir grunnlag for gjenopptakelse/gjenåpning på grunn av etterfølgende bristende forutsetninger. Derimot kan etterfølgende forutsetningssvikt bli karakterisert som nye rettsfakta, hvor man har adgang til å gå til ny sak. Imidlertid er det tvilsomt hvor langt denne adgangen rekker. Uttalelsen i Rt. 1999 side 1916 kan gi grunnlag for en slik betraktning, men dommen gjelder et spesielt tilfelle og er i tillegg helt konkret begrunnet.

3.3 Tvistemålsutvalgets vurderinger i NOU

I NOU 2001: 32 A stiller Tvistemålsutvalget spørsmål om i hvilken grad gjeldende rett gir partene adgang til å angripe rettskraftige avgjørelser ved etterfølgende, bristende, faktiske forutsetninger.²² Ifølge utvalget hersker det en betydelig usikkerhet på området.²³ På kontraktsrettens område er problemstillingen velkjent. Det foreligger ifølge utvalget ingen gjennomgående utviklet teori eller alminnelige regler om rettskraftens begrensning ved slik forutsetningssvikt for dommer og andre rettsavgjørelser. Utvalget viser til den ovenfor nevnte rettspraksis, hvor særlig Rt. 1999 side 1916 blir viet stor oppmerksomhet. Man er videre enig i at spørsmålet om bristende faktiske forutsetninger i prinsippet faller utenfor reglene om gjenopptakelse/gjenåpning. Begrunnelsen er at den etterfølgende utvikling ikke i seg selv gir holdepunkter for at vurderingen på avgjørelsestidspunktet var uriktig eller uforsvarlig, noe som er et vilkår for gjenopptakelse/gjenåpning.

²¹ NOU s. 391 andre spalte.

²² NOU s. 390 andre spalte.

²³ NOU s. 391 første spalte.

På den annen side, sier utvalget, kan man ikke uten videre konkludere med at bristende faktiske forutsetninger som faller utenfor reglene om gjenopptakelse/gjenåpning, automatisk gir rett til ny sak.²⁴

En slik adgang foreligger ikke der hvor en rettskraftig dom rammes av uriktige eller bristende *rettslige* forutsetninger.²⁵ På kontraktsrettens område antar Tvistemålsutvalget at generalklausulen i avtalelovens § 36 kan anvendes analogisk på dommer som omhandler etterfølgende bristende faktiske forutsetninger ved løpende forpliktelser mellom partene.²⁶ En slik analgi utenfor kontraktsretten er imidlertid ikke mulig.²⁷

I forhold til spørsmålet i Rt. 1963 side 115 mener utvalget at dette ikke må sees som et eksempel på etterfølgende bristende forutsetninger. En svikt i de bindende vilkår fra Veivesenets side må sees på som et nytt rettsfaktum, og som gir adgang til ny sak.²⁸ Saken skiller seg fra Rt. 1999 side 1916 ved at skjønnsforutsetningen her er bindende for ekspropriannten (den part som eksproprierer), og kan sees på under vinklingen av å være kontraktsbrudd som ved mislighold av andre forpliktelser.

En naturlig slutning av dette er at utvalget ser behovet for en regulering av problemstillingen for å unngå uklarhet på området, særlig i de tilfeller der forutsetninger om offentlige vedtak viser seg å ikke slå til.

Utvalget peker på det eneste klare eksempel på at adgang til ny sak forutsettes å kunne fremmes; uttalelsen i Rt. 1999 side 1916. Under slike betingelser som i denne saken er utvalget enig i at ny sak bør kunne tillates. En motsatt løsning, hvor man ikke tillot ekspropriannten å få erstatningsutmålingen prøvd i ny sak, ville etter utvalgets mening ha

²⁴ NOU s. 391 andre spalte.

²⁵ NOU s. 391 andre spalte.

²⁶ NOU s. 393 andre spalte.

²⁷ NOU s. 393 andre spalte.

²⁸ NOU s. 394 første spalte.

vært ”kvalifisert urimelig”.²⁹ Imidlertid er det vanskelig å trekke ut generelle retningslinjer for *det nærmere innholdet av en slik revisjonsregel*, sett i forhold til de uttalelser som gis i dommen.³⁰ Imidlertid taler reelle hensyn for at man bør stille strenge krav til grunnlaget for å sette en rettskraftig dom til side. De felles formål som ligger bak utformingen av rettskraftsreglene generelt, gjør seg i like stor grad gjeldende på denne problemstillingen.³¹ Ut fra en konsekvens- og sammenhengsbetraktning mener man at adgangen til å sette en rettskraftig dom til side må underkastes den samme, snevre adgangen til revisjon av avtaleforpliktelser etter avtaleloven § 36 eller forutsetningslæren. Også de ”meget strenge vilkår” som gjelder for gjenopptakelse/gjenåpning ved *uriktige faktiske forutsetninger* ved dommer, kan etter utvalgets mening gi veiledning for bruk av regelen.³² I det minste må det stilles like strenge krav til endring av erstatningsoppgjør fastsatt ved dom som ved erstatning fastsatt ved rettsforlik og utenrettslig avtale.

Under drøftelsen av gjenopptakelse/gjenåpningsinstituttet i utredningens kapittel 15, uttrykker utvalget sterk tvil om hva som er den foretrukne løsning på lovreguleringsproblemet. Fordelen ved en generell regulering under den nye lovens bestemmelser om gjenopptakelse/gjenåpninger først og fremst det nære slektskapet mellom den eksisterende bestemmelsen i tvl. § 407 1 ledd nr. 6 og en adgang til revisjon på grunnlag av bristende faktiske forutsetninger.

Dernest mener utvalget at en generell hjemmel om gjenopptakelse/gjenåpning har retts tekniske og prosessøkonomiske fordeler. Ved å knytte reguleringen av adgangen til ny sak opp mot reglene om gjenopptakelse/gjenåpning, vil man enkelt få silt unna de krav om endring som ikke har noe for seg på et tidligere stadium i prosessen ved domstolene.³³ Utvalget skisserer en mulig lovregel om gjenopptakelse/gjenåpning:

²⁹ NOU s. 394.første spalte.

³⁰ NOU s. 394 andre spalte.

³¹ NOU s. 394 andre spalte.

³² NOU s. 394 andre spalte.

³³ NOU s. 450 andre spalte.

... «§ 13-4 Gjenåpning kan begjæres

... hvis et avvik fra bestemte forutsetninger som avgjørelsen etter rettsforholdets art bygger på om fremtidige faktiske forhold, tilsier at avgjørelsen åpenbart ville blitt en vesentlig annen, og tungtveiende hensyn tilsier at parten gis adgang til å kreve avgjørelsen endret.»

Imidlertid ser utvalget argumentene mot en slik generell lovregulering, ikke minst en frykt for hva prinsipiell utvidelse kan medføre.³⁴ I stedet anbefaler man materielle revisjonsregler på de rettsområder det er særlig nødvendig for. Den praksis som utvalget har gjennomgått, tilsier særlig at adgangen til gjenåpning eller ny sak dreier seg om utmåling av erstatning for fremtidstap.³⁵

Utvalget konkluderer med at en generell regel ikke bør gis. I stedet bør adgang til ny sak på grunn av etterfølgende bristende omstendigheter reguleres særskilt for hvert rettsområde. Særlig gjelder dette på de rettsområdene som utvalget har belyst i en gjennomgåelse av rettspraksis.³⁶ Avslutningsvis anbefaler utvalget at "[det] bør skje en regulering av adgangen til å kreve ny behandling når vesentlige forutsetninger for erstatningsfastsettelsen viser seg ikke å slå til".³⁷

3.4 Justisdepartementets uttalelser i Ot.prp. nr. 51.

Etter en gjennomgang av utvalgets uttalelser i NOU 2001: 32, sier departementet seg enig med utvalget i at rettstilstanden på området er uklar, og "at det har ikke skapt tilstrekkelig avklaring å overlate disse spørsmålene til rettspraksis og juridisk teori"³⁸, noe som karakteriseres som en uheldig rettsuklarhet.³⁹ Det departementet sikter til her må være den

³⁴ NOU s. 451 første spalte.

³⁵ NOU s. 451 første spalte.

³⁶ NOU s. 451 andre spalte.

³⁷ NOU s. 451 andre spalte.

³⁸ Ot.prp. s. 262 andre spalte.

³⁹ Ot.prp. s. 262 andre spalte.

tradisjonelle utformingen av rettskraftsregler, hvor den norske lovgivningsteknikken har bestått i å gi generelle bestemmelser, og overlate den nærmere utformingen til praksis og den juridiske litteraturen. Uttalelsen kan leses som en kritikk av både lovgiver og domstol for manglende løsning av et prosessuelt spørsmål.

Hovedspørsmålet er ifølge departementet om det bør åpnes for ny prøving dersom det viser seg at rettens forutsetninger om fremtidige hendelser slår feil.⁴⁰ Departementet bemerker at forslaget om en regulering gjennom gjenåpningsreglene vanskelig kan balansere hensynet mellom tilstrekkelig generelle vilkår for å få gjenopptatt saken, og ønsket om en ”rettspolitisk balansert terskel”.⁴¹ Til det er rettsområdene for ulike og vilkårene for forskjellige. Hva en rettspolitisk balansert terskel innebærer, er ikke klart definert. En veiledning kan være at departementet mener det skisserte forslag i Tvistemålsutvalgets § 13-4 om gjenåpning (som vist ovenfor) er for strengt i sine vilkår. Her vil adgang til ny prøving kun tillates der det er ”åpenbart” at avgjørelsen ville blitt en ”vesentlig annen”.⁴²

I forhold til tvistemålsutvalgets ønske om å plassere av regelen om adgangen til ny prøving i gjenopptakelse/gjenåpningsreglene på grunn av rettstekniske og prosessøkonomiske hensyn, mener departementet at disse hensynene langt på vei ivaretas gjennom de nye reglene i tvl. § 9-8 om forenklet saksbehandling.⁴³ Bestemmelsen gir domstolene adgang til summarisk avgjørelse i visse tilfeller, blant annet kan utsiling av åpenbart uholdbare begjæringer skje på et tidlig tidspunkt i prosessen.

Mot dette kan det anføres at § 9-8 kun får anvendelse etter ”begjæring” fra en av partene, i tillegg til at det må være ”klart” at den ene parten ikke kan gis medhold, jfr. § 9-8 første ledd. Dette må oppfattes som et strengt vilkår, jfr. forarbeidene.⁴⁴ Når og i hvilken grad

⁴⁰ Ot.prp. s. 262 andre spalte.

⁴¹ Ot.prp. s. 262 andre spalte.

⁴² NOU s. 450 andre spalte.

⁴³ Ot.prp. s. 263 første spalte.

⁴⁴ Ot.prp. s. 394 andre spalte.

partene vil påberope seg regelen, er vanskelig å si noe om. Av hensyn til oppgavens omfang redegjør jeg ikke videre for regelen i tvl. § 9-8.

Departementet går inn for ikke å anbefale en generell gjenopptakelse/gjenåpningshjemmel, ei heller en generell regulering i rettskraftsreglene. En slik regel vil bli for generell og gi liten veiledning.⁴⁵ I stedet forslår man en hybrid-løsning, med hovedvekt på materielle rettsregler i spesiallovgivningen, i kombinasjon med en begrenset regulering av særskilte typetilfeller av etterfølgende bristende forutsetninger i rettskraftsreglene.⁴⁶

Lov 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursloven, vl.) § 52 blir omtalt som et eksempel på en heldig løsning av problemet i spesiallovgivningen.

Bestemmelsen redegjøres for i pkt. 5.3. Departementet ønsker at de regler som gis på de enkelte rettsområder, bør være ”uttømmende for de typer forutsetningssvikt” som omfattes av regelen.⁴⁷ Imidlertid bør ikke den materielle revisjonsregelen ansees som uttømmende ”for sakstypen som sådan”.⁴⁸ Departementet fastholder at dette ikke uten videre betyr en endring av rettstilstanden for de saker som faller utenfor de lovregulerte enkeltområder. Her må det fortsatt foretas en nærmere vurdering opp mot de alminnelige rettskraftreglene.⁴⁹

I proposisjonens avsnitt 21.7.5.4 påpeker departementet behovet for en mer begrenset regel som regulerer rettskraftsvirkningene ved særskilte typer av etterfølgende bristende forutsetninger. Man ønsker med dette å innføre en generell lovfesting som angår de saksforhold som har kommet til uttrykk i avgjørelsene i Rt. 1963 side 115, og uttalelsen i Rt. 1999 side 1916.⁵⁰ Også faktum tilsvarende Rt. 1987 side 412 (skattevedtak), og Rt.

⁴⁵ Ot.prp. s. 263 første spalte.

⁴⁶ Ot.prp. s. 263 første spalte.

⁴⁷ Ot.prp. s. 263 andre spalte.

⁴⁸ Ot.prp. s. 263 andre spalte.

⁴⁹ Ot.prp. s. 263 andre spalte.

⁵⁰ Ot.prp. s. 264-265.

1997 side 683, er eksempler på faktum som vil kunne omfattes av en slik regel.⁵¹ En slik særskilt regulering av rettskraftsvirkningen ble aldri foreslått eksplisitt av Tvistemålsutvalget. Avgjørelsene er redegjort ovenfor, jfr. pkt 3.2.

Felles for disse tilfellene er at ytre årsaksfaktorer i form av doms- eller myndighetsavgjørelse medfører at forutsetningene for avgjørelsen i sak nr. 1 blir vesentlig forandret.⁵² Det foreligger ikke nødvendigvis noen feilbedømmelse av rettsfakta på domstidspunktet, jfr. uttalelsene i Rt. 1963 s.115. Ønsket om å fravike rettskraftsreglene i disse spesielle tilfellene, begrunnes med at de rettspolitiske hensyn som ligger bak bestemmelsene om rettskraft, ikke slår til i slike tilfeller som vist til i rettspraksis.⁵³ Bakgrunnen for dette er at bestemmelsen primært er rettet mot de offentlige organer, som bør ”identifiseres med hverandre”.⁵⁴ Følgen er at det offentlige bærer risikoen for et inkonsistent system. Departementet ønsker en generell utforming av lovreguleringen, som i prinsippet også kan hjemle adgang til ny sak i tilfeller som er til ugunst for borgeren, eller i saker mellom to private parter.⁵⁵⁵⁶ Mer om dette i pkt. 6.4.

Departementet fremmer et forslag til særregulering av rettskraftsvirkningene i den nye loven til den ordlyden som bestemmelsen i § 19-15 fjerde ledd senere fikk.

3.4.1 Justiskomiteens uttalelser i Innst. O.

Komiteen slutter seg til departementets syn på saken om det bør åpnes for ny prøving når det viser seg at rettens prognoser om fremtiden slår feil.⁵⁷ Komiteen er enig i at hovedvekt

⁵¹ Ot.prp. s. 442 andre spalte.

⁵² Ot.prp. s. 442 første spalte.

⁵³ Ot.prp. s. 265 første spalte.

⁵⁴ Ot.prp. s. 265 første spalte.

⁵⁵ Ot.prp. s. 265 andre spalte.

⁵⁶ Ot.prp. s. 442 andre spalte.

⁵⁷ Innst. O. s. 58 andre spalte.

på materielle revisjonsregler i kombinasjon med en begrenset regulering av rettskraftsvirkningene for visse typetilfeller, er en hensiktsmessig regulering av spørsmålet. Problemstillingen ble heller ikke behandlet særskilt i den påfølgende Stortingsdebatten, verken i Odelstinget eller i Lagtinget.⁵⁸⁵⁹

3.5 Oppsummerende om forarbeidene

Etter en gjennomgang av de relevante forarbeider til bestemmelsen ser man at forslaget utforming og saklige innhold hovedsakelig bygger på uttalelsene gjort av departementet i Ot. prp. nr. 51. Tvistemålsutvalgets forslag inneholdt ingen særregulering av rettskraftsvirkningene i de tilfeller loven hjemler, som skyldes etterfølgende dom eller avgjørelse. Spørsmålet om særregulering der svikten skyldes offentlig vedtak eller dom, drøftes heller ikke. Det viser at bestemmelsens sentrale lovforarbeid for nærmere tolking og utfylling, er uttalelsene i Ot. prp. nr. 51.

⁵⁸ Forarbeid til lovene s. 801-816.

⁵⁹ Forarbeid til lovene s. 30.

4 Regulering i spesiallovgivningen

I det videre skal det først redegjøres for spesialbestemmelsene som er uttømmende for sitt område. Deretter vil bestemmelsen i § 19-15 fjerde ledd omtales nærmere, som innebærer en delvis løsning av spørsmålet om bristende faktiske forutsetninger. Til slutt redegjøres det for tilfeller av bristende forutsetninger som verken kan hjemles i spesiallovgivningen eller i § 19-15 fjerde ledd.

4.1 Skl. § 3-8

§ 3-8 (adgang til ny sak)

Et avsluttet oppgjør om menerstatning eller erstatning for tap i framtidig erverv eller utgifter, kan kreves opptatt til ny behandling hvis en forverring av skadelidtes helse rokker ved det som ble lagt til grunn for oppgjøret, og det er klar sannsynlighetsovervekt for at dette vil gi rett til en vesentlig høyere erstatning.

4.1.1 Rettslig plassering

Bestemmelsen ble vedtatt i forbindelse med den nye tvisteloven, og trådte dermed i kraft 1. januar 2008, jfr. tvl § 37-3 om endring i andre lover. Den hjemler adgang til revisjon for alle de poster som kan ligge til grunn i erstatningsoppgjøret som refererer seg til fremtiden; menerstatningen, erstatning for tap i framtidig erverv eller erstatning for fremtidige utgifter.⁶⁰ Ifølge forarbeidene omfatter dette saker som kan hjemles i skl. §§ 3-1 og 3-2. I tillegg omfattes standardisert erstatning til barn etter § 3-2a.⁶¹

⁶⁰ Ot.prp. s. 263 andre spalte.

⁶¹ Ot.prp. s. 507 første spalte.

Bestemmelsen hjemler revisjonsadgang for alle avsluttede oppgjør for postene som nevnt ovenfor, uansett om oppgjøret er fastsatt ved utenrettslig avtale, rettsforlik eller dom.⁶²

Lovbestemmelsen har sin parallell i den danske personskadeerstatningslov § 11 som ble revidert i 2001.⁶³

4.1.2 Hensynene bak bestemmelsen

Den utvidede adgangen til å revidere dommer og avgjørelser på dette spesielle område av erstatningsretten begrunnes i tunge velferdsmessige hensyn, og er ifølge departementet det viktigste område å få klargjort rettstilstanden på.⁶⁴ På dette området kan en urimelig dom slå svært uheldig ut. Erstatning for tap i fremtidig erverv og utgifter representerer et substitutt for den enkeltes evne til å generere inntekter for å opprettholde sin tilvante livsstil før ulykken. En omfattende adgang til revisjon øker muligheten for å gi den skadelidte så adekvat kompensasjon som mulig. Dette må også sees i sammenheng med at bestemmelsen bare hjemler revisjon til gunst for skadelidte. Dette følger både av lovens ordlyd, jfr. ”vesentlig høyere erstatning”, og av forarbeidene.⁶⁵

4.1.3 Anvendelse av skl. § 3-8

Pr. i dag (april 2008) foreligger det ingen tilfeller av praksis i Høyesterett som er avgjort med hjemmel i § 3-8. Imidlertid er det avsagt en dom Borgarting lagmannsrett den 3. mars 2008, LB-2006-116597. Saken gjelder påstand om revisjon av erstatningsoppgjør. Her gjør retten kort rede for bestemmelsens innhold og dens forhold til saken. Samtidig utdypes rettstilstanden på området.

⁶² Ot.prp. s. 507 første spalte.

⁶³ Ot.prp. s. 264 første spalte.

⁶⁴ Ot.prp. s. 263 andre spalte.

⁶⁵ Ot.prp. s. 507 første spalte.

I hvilken grad den danske søsterbestemmelsen til skl. § 3-8 kan tjene som veiledning for tolkning av den norske lovbestemmelsen, er usikkert. Danske utmålingsregler er i langt større grad standardiserte. Anvendt på norske saker, hvor erstatningsutmålingen i større grad er basert på skjønn, kan det medføre en utilsiktet adgang til revisjon i praksis.⁶⁶

Spørsmålet om når bestemmelsen kan anvendes på rettsforhold forut for ikrafttreddelsen reiser særlige problemstillinger, på samme måte som ved anvendelsen av bestemmelsen i § 19-15 fjerde ledd. Dette redegjøres det nærmere for i pkt 6.5.

4.2 Lovens vilkår for revisjonsadgang

4.2.1 "Et avsluttet oppgjør"

Den omstendighet at oppgjøret skal være "avsluttet" innebærer at det for dommers vedkommende ikke lenger kan angripes med ordinære rettsmidler.

Bestemmelsen er en uttømmende regulering av adgangen til ny sak for de omfattede tilfeller. At loven er uttømmende for sitt saklige anvendelsesområde, tilsier at den ikke skal kunne anvendes analogisk på andre saker om skadeerstatning. I tillegg taler det for at man ikke kan hjemle adgang til revisjon i andre bestemmelser som faller innenfor virkeområdet til skl. § 3-8, først og fremst revisjon i medhold av avtaleloven § 36.

4.2.2 "forverring av skadelidtes helse"

For å få adgang til ny sak etter skl. § 3-8 oppstiller loven et medisinsk vilkår. Ifølge forarbeidene må det forstås slik at dette kun omfatter de tilfeller hvor den rent fysiske eller medisinske helseutvikling har utviklet seg annerledes enn det som ble lagt til grunn ved

⁶⁶ Ot.prp. s 264 første spalte.

oppgjøret.⁶⁷ Dette må også omfatte tilfeller der forverringen skyldes psykiske lidelser hos skadelidte som følge av skaden.

Andre faktorer som spiller inn ved bedømmelsen av skadelidtes helse, skal ikke gi adgang til ny sak. Som eksempel nevnes at endrede forhold ved arbeidsmarkedet eller ”andre trekk ved samfunnsutviklingen” tilsier en annen uføregrad.⁶⁸ Endringer i uføregrad oppfyller ikke vilkåret om forverring av skadelistes helse, vurderingen etter skl. § 3-8 er et spørsmål om stadfesting av skadelidtes medisinske invaliditet. En slik løsning forutsettes i dom LB-2006-116597:

Saken her handler om revisjon av personskadeoppgjør fastsatt ved utenrettslig forlik i 1999. Skadelidte hadde blitt tilbudt kr 350.000,- for tap i fremtidig inntekt og utgifter. I forliket var det blant annet forutsatt at skadelidte ville tjene et beløp ved siden av erstatningen tilsvarende 1 G (på tidspunktet) i året. Saksøker erklærte seg senere ubundet av forliket og anla søksmål for retten med påstand om ny erstatning for tap i fremtidig arbeidsinntekt. Hennes senere konstaterte arbeidsevne hadde medført at denne prognosen ikke hadde slått til.

Med henvisning til forarbeidene finner retten støtte for at bestemmelsen i skl. § 3-8 ikke omfatter tilfeller der skadens konsekvenser for skadelidtes arbeidsevne blir annerledes enn forutsatt. Disse må i så fall fortsatt revideres med hjemmel i avtaleloven § 36. Skadelidtes påviste medisinske invaliditet hadde ikke endret seg i tiden etter forliket.

I alle tilfeller ville § 3-8 ikke ha kommet til anvendelse da både rettsforliket og stevningen hadde kommet inn til retten før lovens ikrafttredelse⁶⁹. Spørsmålet om skjæringstidspunktet blir behandlet under ett i pkt. 6.5.

⁶⁷ Ot.prp. s. 507 første spalte.

⁶⁸ Ot.prp. s. 507 første spalte.

⁶⁹ LB-2006-116597 under Lagmannsrettens bemerkninger, 4. avsnitt.

Det at en ny uføregrad ikke skal kunne medføre adgang til ny sak, virker i utgangspunktet som en streng praktisering av loven. Alminnelige rettferdighetsbetraktninger tilsier at vesentlige endringer som indirekte påvirker utmålingens evne til å kompensere er bristende forutsetninger for dommen, så vel som forhold ved skadelidtes egen helse. Imidlertid må dette nok kunne sees i sammenheng med vedtakelsen av § 19-15 fjerde ledd, se pkt. 4.2.5.

4.2.3 "rokker ved det som ble lagt til grunn for oppgjøret "

Det er den irregulære utvikling av skadelites tilstand som retten direkte eller indirekte tok stilling til i sak nr. 1, som skal kunne gi adgang til ny sak. Dette tilsier at retten foretar en konkret helhetsvurdering. Adgangen til ny sak foreligger uansett om retten har vurdert den senere inntrådte invaliditeten som mulig, men ikke sannsynlig på oppgjørstidspunktet i sak nr. 1, og som senere viser seg å slå til.⁷⁰ Etter mitt syn vil det sjelden by på tvil hvorvidt den nye invaliditetsgrad representerer en bristende faktisk forutsetning i forhold til det som ble "lagt til grunn" i sak nr. 1. Dette i motsetning til saker etter § 19-15 fjerde ledd, se pkt. 6.2.5. Dreier det seg om en ny skade som ikke er forutsett eller tatt stilling til i sak nr. 1, må dette karakteriseres som et nytt rettsfaktum uavhengig av oppgjørets bindende kraft mellom partene.

4.2.4 "klar sannsynlighetsovervekt for at han vil ha krav på en vesentlig høyere erstatning"

Det siste vilkåret er et dobbelt kvalifikasjonskrav. Uttrykket "vesentlig høyere erstatning" tilsier at ikke enhver endring medfører adgang til ny sak, selv om skadelidte oppfyller vilkårene om forverret helsetilstand som rokker ved det forutsatte i den opprinnelige dommen. Det må foreligge en *kvalifisert* endring i behovet for økonomisk kompensasjon som følge av den etterfølgende, påviste medisinske invaliditet.

I forarbeidene oppstilles det at retten skal foreta en konkret helhetsvurdering, hvor temaet for vurderingen for retten blir forholdet mellom det opprinnelige erstatningsbeløpet og hva

⁷⁰ Ot.prp. s. 507 andre spalte.

som vil bli erstatningsbeløpet ved en revisjon på grunnlag av forverring i skadelidtes helse. Kommer retten til at forverringen i skadelidtes helse kun i mindre grad vil få betydning for erstatningsutmålingen, er ikke vilkåret oppfylt.⁷¹

Dette viser at en forverring i skadelidtes helse ikke er tilstrekkelig for å få adgang til ny sak etter skl. § 3-8. Det er det økonomiske perspektiv retten skal legge til grunn i vurderingen om lovens vilkår er oppfylt. Reelle hensyn taler også for at en forverring som representerer et mindre utslag i erstatningsutmålingen ikke bør belastes domstolsapparatet, og må tillegges mindre vekt enn hensynet til motpartens behov for innretting og forutsigbarhet.

Hva som er relevante momenter i en helhetsvurdering, kan vanskelig opplistes uttømmende.

At loven oppstiller et krav om ”klar sannsynlighetsovervekt” taler for å stille strenge krav med hensyn til dokumentasjon av tapsposter for å få medhold i erstatningsspørsmålet.

Når det gjelder terskelen for å få medhold i saken kan et utgangspunkt være at faktum som i Rt. 1934 side 1134 vil kunne gi adgang til ny sak etter skl. § 3-8. Som nevnt ovenfor førte rettens forutsetning om null invaliditet i tiden etter dommen til frifinnelse av skadevolder og hans forsikringsselskap. Den medisinske invaliditet ble konstatert etter oppgjøret.

Det må være ganske klart at en frifinnende dom ikke representerer en adekvat økonomisk kompensasjon, der invaliditet påvises i ettertid. Også små utslag i den medisinske invaliditet kan få store økonomiske konsekvenser, for eksempel forskjellen mellom å være i stand til å gå på toalettet med eller uten oppfølging, kunne stå opp og legge seg selv, eller å være avhengig av assistanse. På den annen side bør ikke enhver økonomisk merutgift som følge av skaden gi adgang til ny sak. Kostnadene i forbindelse med ny prosess vil nok

⁷¹ Ot.prp. s. 507 andre spalte.

kunne forhindre at skader med økonomiske utslag vil bli krevd revidert i medhold av skl. § 3-8..

4.2.5 Forholdet til § 19-15 fjerde ledd

Ifølge forarbeidene må skl. § 3-8 og § 19-15 fjerde ledd sees i sammenheng.⁷² Den saklige avgrensningen av skl. § 3-8 må forstås på bakgrunn av denne sontringen. Etter ordlyden gir dette god mening, en dom eller avgjørelse kan vanskelig sies å representere en ”forverring i skadelidtes helse” i språklig forstand. Et eksempel kan være personskade-saker der skadelidte ikke får de offentlige ytelsene som er forutsatt i dommen. Dette representerer ikke noen forverring av skadelidtes helse og faller således ikke under anvendelsesområdet til § 3-8. Her kan ny sak under tiden påberopes i medhold av § 19-15 fjerde ledd hvis man forutsetter at uføregrad er en offentlig avgjørelse som faller inn under bestemmelsens ordlyd. Det samme må gjelde tilsvarende offentlige avgjørelser som representerer en bristende faktisk forutsetning for saker som ellers hjemles i skl. § 3-8. For illustrasjon kan nevnes tilfeller der vedtak om uførepensjon eller innvilgning av offentlig bolig i personskade-saker, får betydning for erstatningssummens karakter som rimelig og rettferdig.

Skl. § 3-8 og § 19-15 fjerde ledd ikke er overlappende bestemmelser.

4.2.6 Rettsfølgene av skl. § 3-8

Påstand om ny sak for domstolene kan teoretisk sett få flere utfall; kravet kan bli avvist av retten etter en samlet vurdering av vilkårene og faktum, retten kan frifinne motparten, eller retten tillater ny sak fremmet til behandling og reviderer oppgjøret fra sak nr. 1.

Blir påstand om ny sak tatt til følge, er det to spørsmål som melder seg for saker etter skl. § 3-8: Vil det forekomme et sjikt av saker hvor saksadgang vil bli tillatt etter vilkårene i skl.

⁷² Ot.prp. s. 507 første spalte.

§ 3-8, men hvor skadelidte ikke vil få medhold i det materielle kravet, og hva er i så fall følgene av dette?

Sammenholdt med de strenge vilkårene for ny prøving, taler lovens ordlyd og dens forarbeider for at de saker som tillates å behandles på ny av retten etter skl. § 3-8, i realiteten også avgjør det materielle kravet. Etter en gjennomgang av lovens vilkår og formål kan det vanskelig tenkes at det vil oppstå tilfeller hvor skadelidte vil få medhold i ny realitetsprøving etter § 3-8, men ikke ved avgjørelse av det materielle kravet. Forarbeidene legger også opp til at § 3-8 er en materiell hjemmel for revisjon.⁷³

På den annen side, hvorfor har lovgiver valgt å utforme skl. § 3-8 som en regel om prosessforutsetning hvis formålet var å gi materielle regler om revisjon?

Til dette kan det bemerkes at en bestemmelse om revisjon av rettskraftige dommer nødvendigvis må ha en prosessuell utforming for å fungere etter sin hensikt. Hvis ikke ville rettskraftsreglene kunne hindre en slik adgang. I motsetning til avtalerettslig baserte oppgjør må man for dommers vedkommende vurdere revisjonen opp mot utgangspunktet om at dommen skal være en endelig avgjørelse for partene. En bestemmelse som skl. § 3-8 må være utformet som en prosessuell regel for ikke å komme i konflikt med rettskraftsreglene.

Slutningen av dette er at skl. § 3-8 avgjør realiteten i saken. I vurderingen av om saksøker oppfyller vilkårene kan retten ikke avvise søksmålet under henvisning til at vilkårene ikke er oppfylt. Retten må enten gi saksøker medhold i kravet, eller frifinne saksøkte, slik hovedreglen er for avgjørelse av materielle spørsmål.

⁷³ Ot.prp. s. 506 andre spalte.

4.2.7 Innebærer skl. § 3-8 en lemping av revisjonsadgangen?

Et sentralt spørsmål er om skl. § 3-8 innebærer en lempeligere terskel for revisjon enn det som var tilfellet ved tidligere rettstilstand. Som nevnt ovenfor må dette karakteriseres som uklart.⁷⁴

Momenter som taler for at § 3-8 representerer en lempeligere terskel er uttalelser i Ot.prp. nr. 51, hvor departementet har sitert fra Personskadeutvalgets utredning i NOU 1994: 20, som var en gjennomgang av personskadelovgivningen. I disse sitatene uttaler Personskadeutvalget at reglene om adgangen til å få revurdert et fastsatt oppgjør er strenge, men også noe uklare. Man deler ikke det restriktive synet på adgangen til erstatning som har kommet til uttrykk i tidligere gjennomganger av skadeerstatningsloven, og som i større grad vektla hensynet til skadevolders forutsetning om endelig erstatningsoppgjør.⁷⁵

Etter Personskadeutvalgets syn bør det gis klarere regler om når en fastsatt erstatning kan undergis revisjon.⁷⁶ Departementet lar dette stå uimotsagt i Ot.prp. nr. 51. Det taler for at departementet er enige i utvalgets vurderinger, og at den nye regel i skl. § 3-8 innebærer både en klargjøring og *en lemping* av adgangen til å få revidert et erstatningsoppgjør i forhold til rettstilstanden. I den juridiske litteraturen på området uttaler bla. Bjarte Askeland at ”dei materielle vilkåra generelt for ny behandling er lempa noko på visse punkt, samanlikna med gjenopptakingsreglane”.⁷⁷

Det nevnes imidlertid ikke noe eksplisitt om dette i lovens forarbeider. Departementets tekst er en omfattende veiledning i tolking og bruk av bestemmelsen. Man skulle tro at når lovgiver (representert ved departementet) langt på vei gir en utfyllende angivelse for bruk av bestemmelsen i forarbeidene ville man ha gitt uttrykk for terskelen for anvendelse, i stedet for å overlate dette til domstolene og den juridiske teori. Intensjonen fra

⁷⁴ LB-2006-116597 under rettens bemerkninger, fjerde avsnitt.

⁷⁵ Ot.prp. s. 263-264.

⁷⁶ Ot.prp. s. 263.

⁷⁷ Askeland, Gyldendal Rettsdata, lovkommentar til skl. note 242.

departementets side må ha vært å sidestille avgjørelsesgrunnlagene når det gjelder adgangen til revisjon, ikke å lempe selve adgangen. En slik slutning ville man normalt ha krevd sikrere holdepunkter for. Tvistemålsutvalgets uttalelser om at eventuelle revisjonsregler bør underkastes like strenge krav til grunnlaget for revisjon som ved rettsforlik og utenrettslig avtale gir også støtte for et slikt syn.⁷⁸ At vilkårene er lempeligere enn hva som gjaldt ved gjenopptakelse/gjenåpning etter tidligere rettstilstand, taler isolert sett ikke for at terskelen for revisjon er blitt lempet.

Oppsummert gir det best mening at skl. § 3-8 representerer en kodifisering av gjeldende rett på de avtalerettslige områdene med tilsvarende anvendelse på oppgjør fastsatt ved dom. Formålet med bestemmelsen har vært å sikre lik adgang til revisjon uansett rettsgrunnlag for oppgjøret, og terskelen er ikke blitt lempeligere som følge av vedtakelsen av skl. § 3-8.

Imidlertid er det dermed ikke sagt at loven gjør det utilrådelig for domstolene å endre sin innstilling til revisjonsadgangen. Dog taler det for at praksis skal være konsistent. Mye taler for at skl. § 3-8 er *lex specialis* for revisjon av erstatningsoppgjør for de omtalte postene, og man kan ikke påberope seg andre hjemler som grunnlag for revisjon på disse rettsområdene, først og fremst generalklausulen i avtaleloven § 36.

Konklusjonen er dermed at skl. § 3-8 neppe medfører noe lemping av terskelen for revisjonsadgang.

4.2.8 Sammenhengen mellom revisjonsadgang, foreldelsesfristen og rettskraftsreglene

I Rt. 2007 side 1479 som omhandler foreldelsesfrist for erstatningskrav, drøftes det i hvilken grad utgangspunktet for foreldelse kan sies å være påvirket av hvilke muligheter man har for å få revidert dommen i ettertid. Førstvoterende uttaler at kunnskapskravet for

⁷⁸ Ot.prp. s. 261 første og andre spalte.

når skade foreligger må vurderes i lys av rettskraftvirkningene, da det er vanskelig å få gjenåpnet en sak når dom er falt.⁷⁹ Sammenhengen mellom rettskraftreglene og foreldelsesreglene har vært påpekt i rettspraksis og også i teorien.⁸⁰

Hvilken betydning skl. § 3-8 vil få på foreldelsesreglenes område, og søksmålsadgangen, er etter mitt skjønn avhengig av hvilket nivå domstolene legger seg på i adgangen til å få skadeoppgjør revidert i medhold av § 3-8. Hensynet til konsistens i lovverket tilsier at liberal praksis for revisjonsadgang medfører at domstolenes holdninger til foreldelsesfristene blir noe mer restriktivt praktisert. Av hensyn til oppgavens omfang går jeg ikke nærmere inn på problemstillingen.

⁷⁹ Rt. 2007 side 1479 avsnitt 34.

⁸⁰ Rt. 2007 side 1479 med omfattende henvisninger.

5 Andre lovregulerte tilfeller av etterfølgende bristende forutsetninger

5.1 Barnelova § 64

§ 64. Endring av avtale eller avgjerd om foreldreansvaret o.l.

Foreldra kan gjere om avtale eller avgjerd om foreldreansvaret, om kven barnet skal bu hos fast og om samværsretten.

Vert foreldra ikkje samde, kan kvar av dei reise sak for retten, jf. § 56. Dom, rettsforlik og avtale med tvangskraft kan likevel berre endrast når særlege grunnar talar for det. Førebels avgjerd etter § 60 kan endrast på same vilkår av den domstolen som har hovudsaka. Førebels avgjerd etter § 60 a kan endrast på same vilkår av den domstolen som tok førebels avgjerd, og slik sak kan reisast av den attlevande eller andre.

Dersom det er openbert at det ikkje ligg føre slike særlege grunnar som nemnt i andre stykket, kan retten avgjere saka utan hovudforhandling.

5.1.1 Rettslig plassering

Bestemmelsens saklige virkeområde tilsvare bl. §§ 39 og 47 før endring i lov nr. 40 /2003 med virkning fra 2004.

Det er spørsmålet om endringssak etter annet ledd, annen setning, som er interessant i forhold til oppgaven. For at retten skal kunne endre avgjørelsen i sak nr. 1, oppstilles det et krav om ”særlege grunnar”. Rettsforlik og avtale med tvangskraft er sidestilt med dom i disse tilfellene. Det samme gjelder endelig og foreløpig (”førebels”) avgjørelse jfr. §§ 60 og 60 a. Forarbeidene anser dette som nødvendig da en foreløpig avgjørelse kan bli stående i mange år og således ha samme virkning for partene som endelig avgjørelse.⁸¹

5.1.2 Hvilke hensyn ligger bak revisjonsadgangen i saker om samværsrett o. l?

I den utstrekning endringssøksmål på barnerettens område er begrunnet med etterfølgende omstendigheter, mener Schei m.fl. at man ikke behøver å oppfatte dette som unntak fra

⁸¹ Ot.prp. nr.103 (2004–2005) pkt. 10: Merknader til § 64 annet ledd.

hovedregelen om rettskraftens avgrensning mot nye rettsfakta, men snarere som en anvendelse av denne.⁸²

Felles for begge bestemmelsene er at sterke velferdshensyn gjør seg gjeldende, dvs. hensynet til barnet og hva som anses å være til barnets beste - som er det overordnede formålet på barnerettens område. Hvor en faktisk endring i partenes situasjon i tiden etter dommen gjør at sak nr. 1 fremstår som urimelig, taler hensynet til barnet for at endring i rettstilstanden skal kunne skje uten hinder av rettskraftsreglene. Dette er særlig viktig i saker etter bl. § 64. Både hensynet til barnet og hensynet til foreldrene tilsier en slik liberal adgang. Foreldrenes rett til å ha kontakt med sine barn er et av de sentrale hensyn bak foreldreretten. I faktiske situasjoner, som at far flytter til en annen del av landet, tiliser dette at partene skal kunne få fastsatt nye rammer for samværets omfang uavhengig av sak nr. 1.

5.1.3 Vilkår for revisjonsadgang

Dom, rettsforlik eller tvangskraftig avtale jfr. bl § 55 om samværsrett kan angripes ved søksmål, jfr. bl. § 56.

Lovens vilkår om ”særlege grunnar” for medhold i kravet om endring, tilsier språklig sett at det oppstilles en kvalifikasjonsnorm for å få medhold i endringssak. Formålet bak barneloven og hensynet til barnets beste, taler for at vilkåret ikke skal tolkes for strengt. Uttalelser i rettspraksis gir også støtte for et slikt syn, jfr. uttalelser i Rt. 2005 side 682, hvor førstvoterende uttaler at vilkåret ikke kan forstås ”som noe strengt krav”.⁸³ Imidlertid viser rettspraksis at vilkåret praktiseres varierende etter faktum i saken.⁸⁴

Et annet spørsmål er om vilkåret om ”særlege grunnar” må forstås som både et materielt og et prosessuelt vilkår for endringssak, slik at et søksmål som ikke oppfyller vilkårene kan

⁸² Schei 1998 s. 525-526.

⁸³ Rt. 2005 side 682 avsnitt (25).

⁸⁴ Backer s.592.

avvises. Høyesterett slår fast i Rt. 1992 side 1549 at vilkåret må anses som materielt, slik at endringssøksmål ikke kan avvises. Dette gjelder uansett om det påberopte grunnlag åpenbart ikke kan føre frem, eller at de opplysninger eller forhold som påberopes, har vært vurdert under den tidligere sak. Formålet med kravet er ifølge forarbeidene å skape en viss ro om avgjørelsene, selv om de ikke har vanlige rettskraftsvirkninger. Dette medfører at bl. § 64 avviker betydelig fra de alminnelige regler om rettskraft. I den juridiske litteraturen gir Robberstad uttrykk for det samme synspunktet.⁸⁵

I bl. § 64 tredje ledd oppstilles det en adgang til forenklet behandlingsmåte der det er åpenbart at lovens vilkår ikke er oppfylt. Retten kan ikke avvise saken, men frifinne saksøkte etter en forenklet domsbehandling.

5.1.4 Barnelova § 74

I tillegg inneholder bl. § 74 en bestemmelse om endring av fastsatt tilskudd foretatt av administrativt organ eller domstol. Her oppstiller loven en todeling i vilkårene for endring; For å få endret ikke-forfalte tilskudd oppstiller loven i første ledd et krav om at ”sterke grunner” må tale for det. Skal det kreves endring av forfalte tilskudd oppstiller loven et krav om ”særlege grunner”, jfr. bl. § 74 annet ledd sammenholdt med første ledd. Skillet begrunnes i forarbeidene med at de sistnevnte endringene vil få tilbakevirkende kraft og det må derfor stilles større krav til en slik endring.⁸⁶

Ordlyden gir anvisning på at retten må foreta en konkret helhetsvurdering om lovens vilkår er oppfylt. I likhet med bl. § 64 skal lovens vilkår forstås som materielle vilkår for medhold i saken, og ikke som prosessuelle vilkår for adgang til ny sak.⁸⁷ Hensynet til konsistens i lovverket og rettsområdets egenart taler også for en slik forståelse. Av hensyn til oppgavens omfang går jeg ikke nærmere inn på denne bestemmelsen.

⁸⁵ Robberstad s. 211.

⁸⁶ NOU 1977: 35 s. 140 første spalte.

⁸⁷ Backer s. 691.

5.1.5 Forholdet til § 19-15 fjerde ledd

I de overnevnte tilfellene går bestemmelsene lengre i å tillate adgang til endringssak enn det som følger av den ulovfestete lære om nye rettsfakta. Også omstendigheter som forelå før domsavsigelsestidspunktet, som etter hovedregelen i norsk rett må angripes ved å begjære gjenåpning etter reglene i tvisteloven, er også omfattet av bestemmelsenes saklige virkeområde.⁸⁸

Rettskraftsvirkningene i saker om samværsrett og lignende er omfattende regulert, og viker i stor grad fra alminnelige regler om dommers rettskraft. I tillegg er prosessen ved domstolene noe forskjellig fra alminnelige saker, ved at partenes rådighet over saken er begrenset, jfr. tvl. § 11-4. Prosessen forutsetter at retten tar stilling til flere spørsmål som følger av barnelovens regler og tilhørende forskifter. Dette taler for at det saklige virkeområdet for § 19-15 fjerde ledd må innfortolkes i både bl. §§ 64 og 74 når etterfølgende dom eller offentlig vedtak representerer bristende faktiske forutsetninger for sak nr. 1. Begrunnelsen for dette er at en etterfølgende ”dom” eller ”offentlig avgjørelse” som direkte eller indirekte får betydning for innholdet av samværsretten mellom barn og forelder, vil på grunnlag av den liberale adgangen til endringssøksmål i alle tilfeller anses å oppfylle vilkårene for endringsadgang.

Man tør derfor utlede at bl. §§ 64 og 74 konsumerer tilfeller som kan hjemles i § 19-15 fjerde ledd.

5.2 Ekteskapsloven § 84

Bestemmelsen i lov 4.juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapsloven, el.) § 84 gir adgang til å endre bidrag mellom tidligere ektefeller ved samlivsbrudd. El. § 84 er en likelydende bestemmelse som bl. § 74. Underholdsbidrag kan fastsettes i tilfeller hvor den ene av partene har små forutsetninger for å skaffe seg en inntekt som reflekterer tidligere

⁸⁸ Backer s. 590 (forutsetningsvis).

levestandard, typisk tilfelle er hvor kvinnen har arbeidet i hjemmet og ekteskapet har vært langvarig. I el. § 84 gis en tilsvarende adgang til endring som i bl. § 74.

Også her ligger velferdshensyn bak utformingen av revisjonsreglene for bidragsplikten. Mye taler for at som for el. § 84 for sitt område konsumerer tilfeller som ellers vil kunne gi adgang til ny sak i medhold av § 19-15 fjerde ledd, tilsvarende bl. § 74 selv om de samme sterke velferdshensyn ikke i like stor grad gjør seg gjeldende i el. § 84.

5.3 Vannressursloven § 52

§ 52. (erstatning for senskader)

”Volder et vassdragstiltak skade av betydning som ikke ble forutsett ved tidligere oppgjør, kan skadelidte kreve erstatning for skaden ved søksmål. Bestemmelsen i § 51 annet ledd gjelder tilsvarende”.

Vl. § 52 omfatter erstatning for etterfølgende skader som følge av vassdragstiltak, til tross for et tidligere erstatningsoppgjør. Typisk gjelder dette ved et ekspropriasjonsskjønn jfr. vl. § 51, men også i andre erstatningssaker etter vassdragstiltak.⁸⁹ Et vassdragstiltak defineres i vl. § 3 som ”vassdragsanlegg og alle andre tiltak i vassdraget som etter sin art er egnet til å påvirke vannføringen, vannstanden, vassdragets leie eller strømmens retning og hastighet eller den fysiske og kjemiske vannkvaliteten på annen måte enn ved forurensning”. I vl. § 3 litra b) defineres vassdragsanlegg som ”bygning eller konstruksjon i eller over vassdrag, bortsett fra luftledninger”.

Ved utbygging av anlegg for vannkraftproduksjon er det ofte vanskelig å forutse alle konsekvenser et inngrep kan medføre. Vl. § 52 hjemler adgang til nytt søksmål for retten, uavhengig av tidligere erstatningsoppgjør. Som skl. § 3-8, regulerer vl. § 52 adgangen til ny sak for endring av erstatningen uavhengig av rettslig grunnlag.⁹⁰ Dette taler for at vl. § 52 er lex specialis for vurdering av ny sak pga. senskader i forbindelse med vassdragstiltak.

⁸⁹ Ot.prp. nr. 39 (1998–1999) under ”Merknader til § 52”.

⁹⁰ Ot.prp. nr. 39 (1998–1999) under ”Merknader til § 52”.

Imidlertid retter vl. § 52 seg mot skader ved ordinær drift.⁹¹ Dette taler for at senskader som følge av ulovlig drift eller ulykke, kan hjemles i alminnelige erstatningsregler.⁹²

5.3.1 Sentrale hensyn bak bestemmelsen

Når det gjelder hensynene bak bestemmelsen, skiller vl. § 52 seg fra den overnevnte lovgivning ved at den hjemler adgang til revisjon ved erstatning for skade og ulempe på fast eiendom ved vassdragstiltak. Her er det ikke velferdshensyn som i sterkest grad begrunner adgangen til ny sak, men heller rettspolitiske syn på erstatning som følge av kraftutbygging til gode for hele samfunnet.

5.3.2 Lovens vilkår for revisjonsadgang

For at det skal foreligge nye rettsfakta i relasjon til bestemmelsen i vl. § 52, oppstiller loven et todelt vilkår: Senskader må være ”av betydning”, og de må ha vært uforutsette under ekspropriasjonsskjønnet. Den språklige forståelse av begrepet ”av betydning” tilsier at ikke enhver skade representerer et nytt rettsfaktum som gir adgang til ny sak, det må være av et omfang som kvalifiserer til ny sak. Hvor strengt vilkåret skal forstås er usikkert, men språklig sett gir det anvisning på en konkret helhetsvurdering.

I forarbeidene uttales det at kravet medfører en generell begrensning for de skader som kan påberopes.⁹³ Om det er den faktiske eller økonomiske størrelsen skaden representerer som skal legges til grunn for vurderingen, sier loven ingenting om. Hensynet til konsistens i spesiallovgivningen i spørsmålet om adgang til ny sak tilsier at der følgen av ekspropriasjonen er økonomisk kompensasjon, bør det være den økonomiske størrelse skaden representerer som hovedsakelig bør legges til grunn i vurderingen. Det kan også tenkes tilfeller der skaden har gått utover et kulturminne, hvor den historiske verdien er høy

⁹¹ Ot.prp. nr. 39 (1998–1999) pkt. 17.10.1.

⁹² Ot.prp. nr. 39 pkt. 17.10.1 forutsetningsvis.

⁹³ Ot.prp. nr. 39 pkt. 26 Merknader til de enkelte bestemmelser.

og den økonomiske verdien er lav. Et eksempel her er en sjeldent intakt fiskebod fra 1700-tallet ved utløpet av en regulert elv. Hensynet til skadelidte tilsier at ny sak bør kunne tillates også i slike tilfeller.

I hvilken grad vilkårene anses som materielle krav for medhold, eller som prosessuelle krav for saksadgang, tier loven om. Hensynet til sammenheng i lovverket for de etterfølgende bristende forutsetningers vedkommende, taler for at vilkåret anses som et materielt krav. Følgen er at spørsmålet om erstatning etter vl. § 52 forelegges retten til realitetsbehandling, og at søksmålet ikke kan avvises hvis skadelidte ikke tilfredsstiller lovens vilkår.

5.3.3 Forholdet til § 19-15 fjerde ledd

I likhet med skl. § 3-8 inneholder vl. § 52 en konkret, faktisk hendelse som betingelse for adgang til ny sak, at det inntreffer en uforutsett skade av betydning. Rent språklig sett omfatter ikke dette bristende faktiske forutsetninger i form av etterfølgende dom eller offentlig avgjørelse. Dette tilsier at vl. § 52 og § 19-15 fjerde ledd er sidestilte hjemler og som ikke overlapper hverandre.

Et eksempel hvor § 19-15 fjerde ledd kan anvendes, er et erstatningssøksmål mellom et fiskemottak ved et stort vann og kraftutbygger, hvor skjønnsretten forutsetter i erstatningsutmålingen at nytt mottak vil kunne oppføres på andre siden av det regulerte vannet. Hvis dette ikke vil bli innvilget at myndighetene, kan man etter omstendighetene kreve ny sak hvis vilkårene i § 19-1 fjerde ledd er oppfylt.

Det er derfor nærliggende å anta at vl. § 52 og § 19-15 fjerde ledd er sidestilte hjemler.

6 Tvl. § 19-15 fjerde ledd

6.1 Rettslig plassering

Bestemmelsen hjemler revisjonsadgang for særlige typer av forutsetningssvikt. Nærmere bestemt der etterfølgende bristende forutsetninger er en dom eller offentlig avgjørelse, og ikke alle andre endrede forutsetninger som kan gi adgang til ny sak. Hvor de offentlige, etterfølgende vedtak ikke samsvarer med forutsetningene i sak nr. 1, skal de offentlige myndigheter identifiseres med hverandre, og rettskraftsvirkningene er ikke til hinder for ny sak.⁹⁴

Ordlyden er imidlertid helt objektiv, den kan i prinsippet hjemle adgang til ny sak både til gunst og til ugunst for borgeren, og også mellom borgerne innbyrdes.⁹⁵ Dette er drøftet nærmere i pkt 6.5. All den stund bestemmelsen er uttømmende for sitt saksfelt, medfører dette at bestemmelsen ikke skal kunne anvendes antitetisk eller analogisk ved andre former for bristende forutsetninger.⁹⁶

Når det gjelder spørsmålet om hva som faller inn under bestemmelsen, må det først avgrenses mot andre former for endringer etter dommen, som ikke er ”dom” eller ”offentlige vedtak” i lovens forstand. Adgangen til ny sak må veies opp mot hensynene bak rettskraftsvirkningene og frykten for en utilsiktet uthuling av denne. Se nærmere i pkt 3.4.

Verken i forarbeidene eller i den juridiske litteraturen blir innholdet av bestemmelsen særlig problematisert. Formålet med § 19-15 fjerde ledd er ifølge departementet å lovregulere adgangen til ny sak for de tilfeller hvor dommen bygger på en forutsetning om

⁹⁴ Ot.prp. s. 265 første spalte forutsetningsvis.

⁹⁵ Ot.prp. s. 442 andre spalte.

⁹⁶ Schei 2007 s. 877.

en bestemt avgjørelse i en annen rettssak eller av en annen offentlig myndighet.⁹⁷ Heller ikke Hov eller Robberstad drøfter det nærmere innholdet av bestemmelsen.⁹⁸

Hensynene bak bestemmelsen er redegjort for i gjennomgangen av forarbeidene i pkt. 3.3 og 3.4.

6.2 Lovens vilkår for revisjonsadgang

6.2.1 "domstol"

I lovsamlingen er det henvist fra § 19-15 fjerde ledd til lov 13. mai 1915 nr. 8 om domstolene (domstolloven, dl.) §§ 1 og 2. Henvisningen må forstås slik at begrepet stemmer overens med forarbeidenes angivelse av den saklige avgreningen av begrepet "domstol".⁹⁹ Dette omfatter først og fremst alle endelige avgjørelser fattet av de alminnelige domstoler, jfr. dl. § 1. Av særdomstolene jfr. dl § 2, er det særlig avgjørelser fra jordskifterettene og skjønnrettene med hjemmel i lov 1985/77 (plan- og bygningsloven) § 60, som realistisk kan tenkes å ha relevans for påberopelse av § 19-15, fjerde ledd.

At bestemmelsen kan påberopes i jordskiftesaker, følger av lov 77/1979 om jordskifte (jordskifteloven, jl.) § 97, litra a. Denne slår fast at reglene tvl. kapittel 19 gjelder i jordskiftesaker, rettsutgreiingssaker og grensegangssaker etter reglene i jordskifteloven. Jordskiftesaker må anses å være av så spesiell karakter at det er vanskelig å si noe om rettsområdet uten inngående kunnskap. Jeg nøyer meg med å påpeke at § 19-15 fjerde ledd nok kan påberopes også i slike saker. Saker om jordskifte er også et godt eksempel på saker hvor bestemmelsen etter omstendighetene kan påberopes mellom private parter.

⁹⁷ Ot.prp. s. 264 andre spalte.

⁹⁸ Se Hov s. 455 (i petit), Robberstad s. 54.

⁹⁹ Ot.prp. s. 442 første spalte.

6.2.2 "offentlig myndighet"

Språklig sett kan offentlig myndighet forstås som alle avgjørelser fattet av det offentlige som ledd i myndighetsutøvelse. Det er med andre ord en svært omfattende samling av avgjørelser, med til dels ulik karakter. Forarbeidene slår fast at begrepet er ment å omfatte både kommunale og statlige organer.¹⁰⁰ Begrepet problematiseres ikke nærmere, noe som kan tale for at lovgiver i utgangspunktet anser alle avgjørelser fra offentlige myndigheter som påberopelsesgrunnlag etter § 19-15 fjerde ledd.

6.2.3 "endelig avgjørelse"

Den omstendighet at avgjørelsen er endelig, kan forstås slik at den ikke lenger kan påklages eller ankes og ikke angripes med andre, ordinære rettsmidler. Forarbeidene gir uttrykk for den samme forståelsen.¹⁰¹ Her må begrepet for dommers del sees i sammenheng med de øvrige bestemmelsene i § 19-15 om avgjørelsers rettskraft. Når en offentlig avgjørelse anses å være endelig, følger av reglene om klage i forvaltningsretten - særlig reglene om klagefristene for vedtak i fvl. § 29. Er fristen utløpt må vedtaket anses som endelig.

Lovgivning

Påberopelse av ny lovgivning faller utenfor virkeområdet for § 19-15 fjerde ledd.¹⁰² En motsatt forståelse av bestemmelsen ville representert en omfattende uthuling av rettskraftsvirkningene. Heller ikke lovgivning, som gis virkning på rettsforhold som var oppstått på tidspunktet for lovens ikrafttredelse, kan gi adgang til ny sak etter § 19-15 fjerde ledd ifølge forarbeidene.¹⁰³

På bakgrunn av uttalelser i forarbeidene, rettspraksis og reelle hensyn, kan verken ny lovgivning, forskrifter eller generelle endringer i rettsstilstanden på rettsområdet påberopes i medhold av § 19-15 fjerde ledd. Heller ikke vesentlige endringer i samfunnsforhold eller

¹⁰⁰ Ot.prp. s. 442 første spalte.

¹⁰¹ Ot.prp. s. 442 første spalte.

¹⁰² Ot.prp. s. 442 første spalte.

¹⁰³ Ot.prp. s. 442 første spalte.

holdninger, ny lovgivning på beslektede områder eller nye internasjonale konvensjoner som medfører at det skjer en endring av hele rettsbildet på området vil kunne gi adgang til ny sak med grunnlag i § 19-15 fjerde ledd.¹⁰⁴

Slutningen av dette er at lovgivning ikke representerer et nytt rettsfaktum som gir adgang til ny sak etter § 19-15 fjerde ledd. Etter omstendighetene kan ny lovgivning gi adgang til ny sak etter den ulovfestete læren om nye rettsfakta, se pkt 8.1.4.

Forskrifter

Sett i forhold til at lovgivning ikke gir adgang til ny sak, er det nærliggende å forstå forarbeidene slik at det samme også gjelder for forskrifter.

Hvilke offentlige avgjørelser faller så innenfor forskriftsbegrepet? Hensynet til konsistens tilsier at § 19-15 fjerde ledd ikke hjemler generelle bestemmelser som påberopelsesgrunnlag, herunder delegert lovgivningsmyndighet. Spørsmålet om lovgivning eller forskrifter utgjør bristende faktiske forutsetninger for rettskraftige avgjørelser, må hjemles i de ulovfestete regler etter læren om nye rettsfakta eller i spesiallovgivningen.

Særlig om reguleringsplaner

I den juridiske litteratur hevder Schei m. fl. at reguleringsplaner vil kunne påberopes i visse tilfeller.¹⁰⁵ Noen nærmere begrunnelse for standpunktet gis ikke, men det er nærliggende å tenke seg at bakgrunnen for uttalelsen er avgjørelsen i Rt. 1973 side 242 om etterfølgende nektelse av bebyggelse på grunn av reguleringsmessige årsaker. Slike endringer kan skje i medhold av reguleringsplan, jfr. plan- og bygningsloven kapittel VII, jfr. § 31 om at reguleringsplanen er bindende for de subjektene som omfattes av den, enten det er fysiske eller juridiske personer.

¹⁰⁴ Ot.prp. s.442 første spalte.

¹⁰⁵ Schei 2007 s. 876.

Bakgrunnen må være at rettens forutsetninger om byggemuligheter eller begrensinger i sak nr. 1, og som viser seg å ikke slå til i ettertid på grunn av en avvikende reguleringsplan. Dette kan gi adgang til ny sak etter § 19-15 fjerde ledd fordi den retter seg direkte mot subjektet i tillegg til å ha generell gyldighet.

Reguleringsplaner har karakter av å være både generelle og konkrete vedtak, og passer vanskelig inn i en sontring mellom vedtaksformene som påberopelsesgrunnlag.

Hvorvidt en reguleringsplan er å anse som et enkeltvedtak eller forskrift, er ikke definert verken i plan- og bygningsloven eller forvaltningsloven. I den juridiske litteratur viser blant annet Woxholth til at man i en i en vurdering ved tvil om et offentlig vedtak er å anse som en forskrift eller et enkeltvedtak skal vektlegge vedtakets ordlyd, og i hvilke grad avgjørelsen uten større praktiske problemer kunne vært individualisert sammenholdt med hensynet til den enkeltes rettssikkerhet. Reguleringsplaner er ifølge Woxholth som regel å anse som enkeltvedtak fordi de indirekte individualiserer grunneierne gjennom de arealene det er gitt bestemmelser om.¹⁰⁶ På den annen side skal reguleringsplaner kunngjøres som forskrifter, jfr. pbl. § 27-2 nr. 3 jfr. fvl. § 38.

Reelle hensyn tilsier at man skal kunne påberope seg en etterfølgende reguleringsplan i medhold av § 19-15 fjerde ledd. Det motsatte vil kunne medføre at den adgangen til ny sak som man i forarbeidene ønsker å lovfeste, i stor grad forblir usikker hvis man hadde ansett reguleringsplaner for å være forskrift - noe som i utgangspunktet ikke kan påberopes i medhold av § 19-15 fjerde ledd. Hvorvidt øvrige areal- og kommunedelplaner kan anvendes i påberopelsen av § 19-15 fjerde ledd, går jeg ikke nærmere inn på.

I forhold til eksemplet i innledelsen, om tidligere grunneier kunne få adgang til ny sak om den eksproprierte eiendommen hvor det var blitt bygget seniorboliger, kan en etterfølgende

¹⁰⁶ Woxholth s.93-94.

avgjørelse i form av reguleringsplan etter omstendighetene kunne påberopes i medhold av § 19-15 fjerde ledd.

Om det finnes andre tilfeller av vedtak av generell karakter som kan påberopes i adgang til ny sak er ikke enkelt å gi noe svar på, men vil nok kunne etter omstendighetene være tilfelle. Hensynet til den enkeltes rettsikkerhet tilsier at der et vedtak karakteriseres som en forskrift, bør den allikevel kunne brukes som påberopelsesgrunnlag for adgang til ny sak etter § 19-15 fjerde ledd der den direkte angår rettigheter og plikter for partene, og som rokker vesentlig med det som er lagt til grunn i sak nr. 1. Et eksempel kan være generelle vedtak om billighetserstatning for tidligere barnehjemsbarn, som igjen kan påvirke erstatningsutmålingen i eventuelle private erstatningssøksmål. Reelle hensyn tilsier imidlertid at adgang til ny sak bør være noe begrenset der sterke velferdshensyn gjør seg gjeldende.

Man kan dermed trekke den konklusjonen at § 19-15 fjerde ledd hjemler adgang til ny sak der reguleringsplan representerer en bristende faktiske forutsetningen for sak nr. 1. Dette må også kunne gjelde etter omstendighetene i andre tilfeller der generelle vedtak retter seg direkte mot partene i en sak og for øvrig oppfyller vilkårene i § 19-15 fjerde ledd.

Enkeltvedtak

For at et enkeltvedtak skal kunne påberopes i medhold av § 19-15 fjerde ledd og gi adgang til ny sak, må det for det første representere en bristende faktisk forutsetning av det som er forutsatt i dom nr 1. Et eksempel vil være hvor vedtak om tildeling av helsetjenester forutsettes i fastsettelsen av erstatning for fremtidige utgifter ved personskade. Hvis vedtaket ikke innvilges, vil erstatningen kunne fremstå som urimelig lav, og således gi adgang til ny sak etter § 19-15 fjerde ledd. De motsatte tilfellene må i prinsippet hjemle adgang til ny sak, jfr. uttalelsen om at bestemmelsen kan ramme både til gunst og til ugunst. Imidlertid gjør det seg motforestillinger gjeldende til en slik forståelse, mer om dette under pkt. 6.4. Jeg ser ingen grunn til å problematisere begrepet i det videre.

Dommer og kjennelser

Den omstendighet at etterfølgende dommer kan påberopes i medhold av § 19-15 fjerde ledd i adgangen til ny sak, er lite tvilsomt. Forutsetningen må være at de avgjør en realitet i saken mellom partene. En prosessuell avgjørelse vil vanskelig kunne påberopes som grunnlag for å få revidert det materielle spørsmålet i saken. Unntaksvis må man kunne påberope seg kjennelser som avgjør materielle spørsmål i medhold i § 19-15 fjerde ledd. Beslutninger som retten fatter i en sak angår ikke realiteten, og kan ikke påberopes i medhold av bestemmelsen.

6.2.4 "rokker vesentlig ved"

Uttrykket "rokker vesentlig" er etter ordlyden et strengt kriterium, det er med andre ord ikke alle bristende faktiske forutsetninger som representerer en adgang til ny sak. Bokmålsordboken definerer begrepet "rokke ved" som å undergrave, forandre og å svekke noe.¹⁰⁷ Etter forarbeidene må uttrykket forstås med at det skal foretas en konkret helhetsvurdering, hvor den etterfølgende myndighetsbeslutning må ha endret på noe som har vært av sentral betydning for sakens utfall.¹⁰⁸

Momenter som kan tillegges vekt i en helhetsvurdering

Verken loven eller forarbeidene angir nærmere hvilke momenter som bør være med i en slik vurdering. Et naturlig utgangspunkt bør være å vurdere virkningen av den påberopte avgjørelsen opp mot sak nr. 1 for ta stilling til om resultatet ville blitt et annet hvis man hadde tatt rettsvirkningene av den etterfølgende avgjørelsen i betraktning på domsavsigelsestidspunktet. Ser man hen til den rettspraksisen som er omtalt i forarbeidene har de det til felles at den etterfølgende avgjørelsen medfører at sak nr. 1 fremstår som

¹⁰⁷

<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=rokke+&bokmaal=S%F8k+i+Bokm%E5lsordbo ka&ordbok=bokmaal&s=n&alfabet=o&renset=j>

¹⁰⁸ Ot.prp. s. 442 første spalte.

kvalifisert urimelig for den ene eller begge parter. Dette taler for at retten i sin helhetsvurdering skal vurdere graden av urimelighet for partene som et av flere momenter.

Man kan stille spørsmål ved hvilket aspekt retten skal legge til grunn i vurderingen. Enten det prinsipielle aspektet ved dommen, om den objektivt sett fremstår som urimelig og ny sak tillates i tilfeller hvor utfallet ville ha blitt et annet. Alternativt kan retten vektlegge følgene av dommen ved å knytte vurderingen opp mot det økonomiske resultat og se om resultatet ville ha blitt et vesentlig annet slik tilfellet er etter skl. § 3-8.

På den ene side tilsier hensynet til god sammenheng i lovverket at man foretar en tilsvarende vurdering som oppstilles etter skl. § 3-8, hvor retten tar utgangspunkt i en sammenstilling av hva det økonomiske resultatet vil bli hvis man legger den nye hendelsen til grunn. På denne måten vil retten knytte adgangen til ny sak opp mot størrelsesforskjellen.

På den annen side taler rettferdighetshensyn for at man skal kunne påberope bestemmelsen i § 19-15 fjerde ledd også i saker der det omtvistete beløpet ikke er stort, men allikevel vesentlig rokker ved det som ble lagt til grunn i sak nr. 1 og dermed fremstår som kvalifisert urimelige. Et eksempel kan være en arvetvist om avdødes mottatte brev eller lignende, med stor affeksjonsverdi for de involverte partene. Retten tilkjenner arvingene brevene i fellesskap under forutsetning av at de deponeres i en offentlig institusjon, forutsetningsvis et museum. Hvis ikke noen museer vil motta samlingen, vil dette kunne rokke vesentlig med det som ble lagt til grunn i sak nr. 1. Hvis avslaget skjer i form av vedtak, bør arvingene kunne få adgang til ny sak i medhold av § 19-15 fjerde ledd.

Hvor ofte slike saker vil bli påberopt for retten, er usikkert. Imidlertid vil det være uheldig å oppstille begrensinger i adgangen til ny sak basert på økonomiske størrelser, som kan svekke lovens karakter av å motvirke at urimelige avgjørelser blir stående.

Hensynet til en praktikabel regel etter sitt formål tilsier at man ikke må foreta en vurdering ut ifra et økonomisk perspektiv, slik tilfellet er etter skl. § 3-8. Dette vil kunne medføre at

regelen ikke fanger opp tilfeller som fremstår som kvalifisert urimelige uten å få adgang til ny sak.

Retten behøver dermed ikke å legge til grunn et økonomisk perspektiv i sin vurdering, men slike forhold kan vurderes i hvert enkelt tilfelle.

6.2.5 "det som er lagt til grunn"

Ut fra en språklig forståelse kan "det som er lagt til grunn" i en dom for det første omfatte de tilfeller hvor retten oppstiller konkrete forutsetninger om fremtidige avgjørelser fra domstol eller offentlig organ, slik som faktum i Rt. 1999 side 1916. I tillegg vil en slik forståelse av begrepet kunne omfatte generelle, ikke-uttalte størrelser, som ikke uttales eksplisitt i sak nr. 1, men som er grunnleggende forutsetninger for at dommen skal fremstå som rimelig og rettferdig i fremtiden. Et eksempel på det sistnevnte kan være eksempelet i innledningen om Lise og Peder som arver tante Livs bilde av Modigliani, som viste seg å være "nazikunst". Etter å ha blitt fravindisert bildet ved dom i tingretten, angriper søsknene skifterettens dom ved å påberope seg den etterfølgende dommen i medhold av § 19-15 fjerde ledd. Kan bestemmelsen gi dem medhold til ny sak i et slikt tilfelle, eller faller dette utenfor lovens begrep om "lagt til grunn"?

Et annet eksempel som kan oppstilles, er dom om erstatning for skade mellom skadelidte og skadevolders forsikringsselskap. I utmålingen tas det stilling til og forutsettes at skadelidte skal fortsette å bo hjemme, og erstatningen utmåles ut ifra dette faktum. I ettertid får vedkommende innvilget vedtak om offentlig bolig, noe som representerer en stor økonomisk gevinst. Skadelidte har fått utbetalt erstatning for utgifter til egen bolig, samtidig som den gamle boligen nå kan benyttes for utleie. Det forutsettes at det offentlige ikke kan kreve betalt for bruken av den offentlige boligen.

Problemstillingen er i hvilken grad forutsetningen må ha kommet frem i dommen for at den skal anses å ha vært "lagt til grunn" av retten i sak nr. 1.

I følge forarbeidene skal vilkåret forstås slik at den etterfølgende avgjørelsen må omfatte det som retten i sak nr. 1 har forutsatt i sin pådømmelse.¹⁰⁹ At loven kan påberopes i det første tilfellet, hvor forutsetninger om en bestemt, fremtidig avgjørelse i sak nr. 1 ikke slår til i ettertid, er lite tvilsomt. Dette er forutsatt av forarbeidene ønske om å kodifisere adgang til ny sak ved tilfellene i Rt. 1999 side 1916 og Rt. 1973 side 242.¹¹⁰

Etter min oppfatning er det en viss forskjell på faktum i Rt. 1999 side 1916 og Rt. 1987 side 412, som ifølge forarbeidene også er eksempler hvor adgang til ny sak kan hjemles etter § 19-15 fjerde ledd.¹¹¹ Avgjørelsene er redegjort for under pkt 3.2. I den førstnevnte saken forutsatte man uttrykkelig en *bestemt, etterfølgende handling fra det offentlige*, nemlig at vedtak om tillatelse til grus-uttak ville bli gitt.

I Rt. 1987 side 412 forutsatte man, slik jeg ser det, ikke eksplisitt et bestemt etterfølgende vedtak, som i Rt. 1999 side 1916. Man tok derimot stilling til hvordan skattereglene på området er å forstå og forutsatte dermed *implisitt* at utfallet ville bli det samme i likningsnemndas bedømmelse av forholdet om gevinsten var skattepliktig eller ikke. Det er allikevel utvilsomt at man har ønsket å gi adgang til ny sak ved et slikt faktum etter § 19-15 fjerde ledd.¹¹² Dette taler for at også implisitte forutsetninger faller inn under lovens betydning av ”lagt til grunn”.

Men hva med tilfeller som eksemplene ovenfor hvor retten ikke tar verken eksplisitt eller implisitt stilling til forutsetninger om fremtidige vedtak, men hvor slike etterfølgende avgjørelser representerer en bristende faktisk forutsetning for resultatet i sak nr. 1 og medfører at resultatet fremstår som urimelig for partene? Kan man få adgang til ny sak i medhold av § 19-15 fjerde ledd?

¹⁰⁹ Ot.prp. s. 442 første spalte.

¹¹⁰ Ot.prp. s. 442 første spalte.

¹¹¹ Ot.prp. s. 442 andre spalte.

¹¹² Ot.prp. s. 442 andre spalte.

Lovens ordlyd taler for en slik forståelse. Ordet lagt ”lagt til grunn” må språklig sett også kunne omfatte tilfeller hvor retten ikke har tatt et klart standpunkt til et fremtidig fenomen. Som eksemplet der skadelidte i ettertid får innvilget offentlig bolig uten at retten har tatt stilling til denne muligheten i sak nr.1, eller funnet den mulig, men ikke sannsynlig.

I forarbeidene uttaler man at faktum i Rt. 1997 side 683 gir et eksempel på tilfeller som kan hjemles i § 19-15 fjerde ledd.¹¹³ Henvisningen til saken i forarbeidene må forstås slik at et etterfølgende fredningsvedtak må anses å rukke vesentlig ved det retten forutsatte i sak. nr. 1. Riksantikvarens uttalelser om bygårdens verneverdighet medfører at utkastelsessaken fremstår i et helt annet lys fordi gården ikke kan rives, og rivningen var bakgrunnen for utkastelsen. I lagmannsrettens dom som ligger til grunn for saken i Rt. 1997 side 683, uttaler retten at ”[regulerings]vedtaket er etter klage fastholdt av etaten og byråden for kultur og byutvikling. I denne forbindelse er det også tatt uttrykkelig stilling til problemstillingene i tilknytning til bevaring av eiendommen”.¹¹⁴ Retten forutsetter at dagens rettsstilling i relasjon til bevaringen vil bli stående for fremtiden, og saksforholdet ligner således en del på faktum i Rt. 1987 side 412. Her forutsatte retten at beslutningen om skattefrihet på erstatningsutmålingen var i overensstemmelse med gjeldende rett. Imidlertid skiller faktum i Rt. 1997 side 683 seg fra Rt. 1987 side 412 ved at de etterfølgende innsigelsene/vedtaket kom fra en annen myndighet, og selv om spørsmålet om bygårdens verneverdighet er blitt vurdert kommer det ikke frem i hvilken grad Riksantikvaren ville bedømme saken.

Henvisningen til saken i lovens forarbeider kan etter mitt skjønn ikke forstås slik at *uttalelser* fra andre myndigheter må sidestilles med dom eller vedtak, men at tilsvarende faktum kunne gi adgang til ny sak der det var fattet et tilsvarende endelig vedtak.

¹¹³ Ot.prp. s. 442 andre spalte.

¹¹⁴ LB-1995-2865.

Dette taler for at § 19-15 fjerde ledd hjemler adgang til ny sak også for tilfeller hvor etterfølgende vedtak rokker vesentlig med ikke-uttalte forutsetninger i dommen.

Hensynet til likebehandling etter loven tilsier at det er uheldig å operere med vage skiller om hva som er kommet tydelig nok til uttrykk av å være en forutsetning for dommen og således betinge hvilke dommer som kan underkastes ny behandling etter § 19-15 fjerde ledd. Det er viktig at bestemmelsen fungerer i overensstemmelse med formålet som ligger bak, som innebærer at det offentlige bærer risikoen for inkonsistente avgjørelser.

Det som taler mot en slik forståelse, er i tilfeller hvor partenes behov for innrettelse og forutsigbarhet veier tyngre enn adgangen til ny sak i medhold av § 19-15 fjerde ledd. Typisk er dette i saker mellom private parter. Forholdet blir nærmere behandlet i pkt 6.4. Slike motforestillinger er imidlertid etter mitt skjønn ikke tungveiende nok til å påstå at loven ikke hjemler adgang til ny sak i de tilfeller som er nevnt.

Man kan dermed trekke den slutning at lovens vilkår om "det som er lagt til grunn" ikke bare hjemler tilfeller der retten eksplisitt forutsetter et bestemt, fremtidig vedtak i sak nr. 1. Den hjemler også adgang til ny sak i tilfeller der retten har tatt stilling til, og forutsetter en viss rettsstilstand. En etterfølgende dom eller avgjørelse som retten finner at "rokker vesentlig" ved dette, kan gi adgang til ny sak etter § 19-15 fjerde ledd.

6.3 Øvrige vilkår

"Samme eller andre krav"

Når retten har tillatt adgang til ny sak, kan forholdet gjøres gjeldende i alle tilfeller hvor man ville ha lagt sak nr. 1 til grunn. Dette gjelder både med hensyn til realitetsbehandling og i tilfeller hvor retten må ta prejudisielt stilling til avgjørelsen i saken. Med andre ord er verken positive og negative rettskraftsvirkninger til hinder for ny sak etter § 19-15 fjerde ledd.¹¹⁵

¹¹⁵ Ot.prp. s. 264 første spalte.

”Innen ti år”

Det er en forutsetning for adgang til ny prøving at den etterfølgende myndighetsavgjørelse treffes innen ti år etter at dom i sak nr. 1 er avsagt. Det legges til grunn at fristen regnes ut ifra når dommen er rettskraftig. Tiårs-fristen er endelig, og må ifølge forarbeidene sees i sammenheng med tilsvarende frister i reglene om gjenåpning, jfr. tvl. § 31-6, annet ledd.¹¹⁶ Hensynet til god sammenheng i lovverket tilsier at det samme gjelder for § 19-15 fjerde ledd. For eksempel vil et vedtak 9. april 2018 som retten finner at rokker vesentlig med det som ble lagt til grunn i dom mellom partene avsagt 1. april 2008, kunne påberopes i medhold av bestemmelsen, forutsatt at klagefristen er en måned etter domsavsigelsestidspunktet, jfr. tvl. § 29-5 første ledd. Ti år kan i mange tilfelle bety at saker som partene for lengst har innrettet seg etter vil kunne tas opp til vurdering på nytt. Her må bestemmelsen forstås ut ifra uttalelsene i forarbeidene om at de rettspolitiske hensyn bak rettskraftsvirkningene i mindre grad gjør seg gjeldende i tilfeller etter § 19-15 fjerde ledd enn ellers.

Endelig er det en forutsetning for ny prøving at kravet ikke er foreldet. Det er naturlig da å forutsette at loven henviser til de alminnelige foreldelsesfrister for krav. En nærmere redegjørelse for § 19-15 og forholdet til foreldelsesfristene går jeg ikke inn på.

6.4 Tvisteloven § 19-15 fjerde ledd og partsspørsmålet

Adgangen til ny sak om samme krav eller tvistegenstand, forutsetter en endring i rettsforholdet mellom partene enn hva som ble fastsatt i sak nr. 1. Utfallet vil kunne få betydning for stillingen mellom partene, og for partene selv, ikke minst der man idømmes å betale ytterligere erstatning til saksøker.

¹¹⁶ Ot.prp. s. 486 første spalte.

Spørsmålet er om man i helhetsvurderingen i medhold av § 19-15 fjerde ledd skal tillegge partskonstellasjonen betydning i adgangen til ny sak.

Forarbeidene forutsetter at bestemmelsen er partsnøytral, og kan anvendes både til gunst og ugunst ovenfor partene.¹¹⁷ Den nøytrale utformingen kan tolkes som at lovgiver ikke anser det som veldig sannsynlig at bestemmelsen vil bli påberopt i sak mellom private parter, At dette er mulig, kan saker i jordskifteloven og eksempelet om eksempelvis adgang til ny sak mellom skadelidte og forsikringsselskap ved etterfølgende innvilgelse av bolig, tjene som eksempler på.

Etter mitt syn bør ikke det faktum at partenes styrkeforhold er ujevnt, kunne begrense adgangen til ny sak, heller ikke til ugunst for den ”svake” part. Selv om det vil føles urimelig for skadelidte å måtte avstå erstatning og å stå overfor en ny prosess ved domstolene, må hensynet til rettferdighet og prinsippet om at skadelidte ikke skal ”tjene” på skaden tillegges avgjørende vekt. I forarbeidene forutsettes det at reglene om *condictio indebeti* vil kunne tjene som en skranke for tilbakebetalingssøksmål.¹¹⁸ Følgene av dette må være at de penger som skadelidte har forbrukt i god tro, ikke vil kunne kreves tilbake. Dette må anses å være en tilstrekkelig skranke for rettferdig praktisering av bestemmelsen.

I visse tilfeller kan det tenkes at forhold ved partenes person skal kunne tillegges vekt i en helhetsvurdering. Et eksempel kan være der sterke velferdshensyn gjør seg gjeldende, eller at hensynet til partens forutberegnelighet langt på vei overstiger dommens karakter av å være urimelig. De lege ferenda taler reelle hensyn for at retten bør stille strengere krav for adgang til ny sak etter § 19-15 fjerde ledd der det må forventes at prosessen i sak nr. 2 vil bli omfattende. Det samme gjelder der motparten økonomisk sett står i en underlegen posisjon sett hen til saksøker, og det økonomiske beløpet som vil utgjøre differensen

¹¹⁷ Ot.prp. s. 265 første spalte.

¹¹⁸ Ot.prp. s. 442 andre spalte.

mellom sak nr. 1 og sak nr. 2 ikke står i forhold til de samlede kostnadene ved en ny prosess.

Hensynet til forenklet prosess ved domstolene, både etter småkravsprosessen i tvl. kapittel 10 og ved den alminnelige prosessen i tvisteloven, tilsier at retten foretar en slik vurdering så tidlig som mulig i prosessen.

Det må således antas at partskonstellasjonen ikke bør tillegges vekt, med mindre sterke velferdshensyn gjør seg gjeldende.

6.5 Skjæringstidspunktsspørsmålet

Problemstillingen er om både den opprinnelige dom og den etterfølgende bristende forutsetningen i form av dom eller avgjørelse må ha blitt til etter tvistelovens ikrafttredelse for å kunne påberopes i medhold av § 19-15 fjerde ledd.

Svaret må bero på om bestemmelsen må anses som en kodifikasjon av ulovfestet rett eller om dette representerer en helt ny rettsstilstand.

Spørsmålet reises verken i loven eller i forarbeidene.

I Borgarting lagmannsretts dom av 3. mars 2008 (LB- 2006 -116597) slår retten fast at skl. § 3-8 ikke kommer til anvendelse på forholdet, der både den omtvistete avtalen og anken til lagmannsretten kom til før 1. Januar 2008, det vil si før bestemmelsens ikrafttredelse. Dette taler for at man ikke kan anvende bestemmelsen på tilfeller hvor både sak nr. 1 og den bristende faktiske forutsetningen i form av etterfølgende dom og vedtak har oppstått i tiden før 1. januar 2008. Lovtekniske hensyn taler for at det samme gjelder for tvl. § 19-15 fjerde ledd.

Uttalelser i forarbeidene om at man starter med ”temmelig blanke ark” hvis man skal gi regler om revisjon av dommer på grunn av endrete forhold, taler også for at man anser tvl. § 19-15 fjerde ledd som ny rettsstilstand.¹¹⁹

På den annen side har lovgiver med vedtakelsen av § 19-15 fjerde ledd fulgt opp obiter dictum- uttalelsen i Rt. 1999 side 1916. Dette kan tale for at § 19-15 fjerde ledd må anses som en kodifisering av deler av den ulovfestete læren om nye rettsfakta som hadde støtte i den juridiske litteraturen.

Reelle hensyn tilsier at en avklart rettsstilstand bør kunne få virkning også for saker avsagt før vedtakelsen av 19- 15 fjerde ledd. På den annen side fremstår det som et ulogisk resonnement at § 19-15 fjerde ledd skal kunne påberopes der den selv utgjør ny lovgivning, når den ikke hjemler adgang til ny sak ved ny lovgivning på et område.

Under tvil er konklusjonen at § 19-15 fjerde ledd ikke utgjør noen kodifisering av ulovfestet rett. Både dom nr. 1 og etterfølgende dom eller vedtak må ha inntrådt etter tvistelovens ikrafttredelse 1. januar 2008 for at bestemmelsen skal kunne påberopes.

Når det gjelder skl. § 3-8 er forholdet etter mitt syn noe annerledes. Med henvisning til behandlingen foran er det mitt inntrykk at formålet med § 3-8 er å sidestille revisjonsadgangen uavhengig av oppgjørsgrunnlag. Dette taler således for at skl. § 3-8 anses som en kodifisering av gjeldende rett på de beslektete områdene, og kan påberopes uavhengig av når dom i sak nr. 1 er avsagt. Selv om dette ikke nødvendigvis samsvarer med lagmannsrettens syn i LB-2006-116597, var spørsmålet som retten stilte i den forbindelse et prinsipielt annet: Om skl. § 3-8 kom til anvendelse på et forhold som både var avgjort og påstevnet før regelens ikrafttredelse.

Mitt syn på saken er at skl. § 3-8 fra og med 1. januar 2008 kan påberopes uavhengig om sak nr. 1 er avsagt før eller etter tvistelovens ikrafttredelse.

¹¹⁹ NOU s. 393-394.

6.5.1 Prosessuell kjennelse eller dom for realitet?

For de lovregulerte tilfellene er konklusjonen at disse må anses som materielle vilkår for å få medhold i den nye saken. Spørsmålet er om dette også gjelder for § 19-15 fjerde ledd.

For en slik forståelse taler at vilkårene i § 19-15 fjerde ledd må oppfattes som såpass strenge at det er lite sannsynlig at retten vil gi adgang til ny sak hvor saksøker ikke ville få medhold i realitetsspørsmålet. Bestemmelsens utforming er gitt for at man skal gå klar av rettskraftsreglene for å kunne vurdere spørsmålet mellom partene på nytt, og kan derfor ikke tillegges ensidig vekt.

Hvordan domstolene kommer til å innrette seg hvis bestemmelsen blir påberopt og tatt til følge, er vanskelig å si noe konkret om. Reelle hensyn kan imidlertid tale for at en felles prosess er kostnads- og ressursmessig heldig for begge parter, og bør foretrekkes fremfor to adskilte prosesser. Som nevnt ovenfor i pkt. 4.2.6, åpner tvl. § 9-6, annet punktum for en slik sammenslåing av prosessene. Rt. 1998 side 1549 (Byklum II) taler også for en slik adgang, hvor spørsmål om gjenopptakelse og avgjørelse av realiteten ble behandlet under ett.

På den annen side er § 19-15 fjerde ledd i motsetning til bestemmelsene i spesiallovgivningen av en generell karakter. Faktum i sakene som kommer inn for retten vil kunne variere såpass at det kan være hensiktsmessig i første omgang å tillate ny sak, for deretter å ta stilling til realiteten i saken. Det at resultatet bør bli et annet og at ny sak bør tillates, betyr ikke nødvendigvis at det endelige utfallet av saken mellom partene alene kan bygges på de nye rettsfakta som er påberopt. Dette krever en nærmere gjennomgang av sak nr. 1. Særlig der saken er av en omfattende karakter og reiser innfløkte spørsmål som må vurderes på nytt i sak nr. 2. Da kan det være hensiktsmessig for domstolene først å gi adgang til ny sak etter § 19-15 fjerde ledd, for deretter å ta stilling til det materielle spørsmålet.

Et eksempel kan være tvist i konsesjonssak mellom staten og kraftutbygger, hvor retten finner det lite tvilsomt at etterfølgende dom eller vedtak ”rokke vesentlig” ved det som er ”lagt til grunn” i sak nr. 1. Hva som blir det endelige resultatet mellom partene av den påberopte avgjørelsen, kan først slås fast etter en omfattende vurdering.

Under noe tvil tør man trekke den konklusjonen at § 19-15 fjerde ledd er en prosessuell bestemmelse, og retten skal avvise saker hvor saksøker ikke fyller vilkårene for adgang til ny sak.

Imidlertid er det nærliggende å tro at disse spørsmålene faller nært sammen, og bør i utgangspunktet behandles i en felles prosess, jfr. Rt. 1998 side 1549 (Byklum II).

7 Konsekvenser av § 19-15 fjerde ledd

7.1 Bruken av § 19-15 fjerde ledd ved domstolene

Som nevnt er bestemmelsen ikke ennå blitt anvendt ved domstolene. I den grad man kan ta stilling til konsekvensene av bestemmelsen, må det bygge på reelle hensyn og slutninger fra drøftelsene i oppgaven.

Når det gjelder behovet for en avklarende regel, fremstår § 19-15 fjerde ledd som muligens mer prinsipielt viktig enn praktisk viktig. Den begrensede rettspraksis om spørsmålet kan tyde på dette. På en annen side, skulle domstolene legge til grunn en tilsvarende forståelse av begrepet "lagt til grunn" som oppgaven gjør, taler dette for at bestemmelsen vil kunne påberopes i en del tilfeller.

Klargjøringen av rettstilstanden på området vil nok kunne medføre at flere advokater råder sine klienter til å anlegge sak ved domstolene enn etter tidligere rettstilstand, da resultatet var svært usikkert, og prosessen ressurskrevende. I tillegg kan bestemmelsen tjene som et korrektiv til de dømmende myndigheter og det offentlige, ved at inkonsistens i avgjørelsene vil kunne prøves på nytt. Dette er det nærliggende å tro at alle parter vil unngå. Siden det er vanskelig å fastslå fremtidige handlinger, kan man vanskelig eliminere alle tilfeller av bristende faktiske forutsetninger uansett hvordan man handler.

Kan en mulig konsekvens av § 19-15 fjerde ledd være at domstolene vedtar den høyeste erstatning som er mulig i frykt for å få saken opp igjen? Eller motsatt - at man tilkjenner kun de poster i forhold til dokumentasjonen på domsavsigelsestidspunktet, og legger til grunn at kravet kunne gjøres gjeldende på nytt i hvis endringer av betydning skulle inntre i medhold av § 19-15 fjerde ledd?

Et eksempel er saker der man avventer offentlige vedtak, som i Rt. 2002 side 1436 (Bråtane). Her diskuterer talsmannen for de dissenterende dommerne i hvilken grad

forutsetninger for offentlige vedtak som er usikre eller uklare, skal kunne tillegges vekt i erstatningsutmålingen. Som nevnt er det på dette stadiet usikkert hvordan domstolene vil forholde seg til bestemmelsen, men reelle hensyn tilsier at en liberalisert revisjonsadgang vil innebære at man bare tilkjenner de tap som lar seg dokumentere ut ifra dagens situasjon.

7.2 § 19-15 fjerde ledd sett i lys av formålene i den nye tvisteloven

Med innføringen av den nye tvisteloven er den overordnede målsetting for lovgiver å legge til rette for en prosess med lavere kostnader, raskere avgjørelser og mer aktiv prosessstyring fra rettens side, jfr. tvl. § 1-1, første ledd. Spørsmålet er hvordan dette påvirker bruken av § 19-15 fjerde ledd.

I første omgang vil man kunne unngå tilfeller som nevnte avgjørelse i Rt. 1973 side 242, dels fordi man ved vedtakelsen av § 19-15 fjerde ledd har klargjort rettstilstanden på området, men også fordi kravet til veiledningsplikt fra rettens side medfører at dommeren mer aktivt skal sikre at saken blir riktig avgjort, jfr. tvl. § 11-5 andre ledd. Etter reglene i tvistemålsloven av 1915 var retten i de fleste tilfeller avskåret fra å gi veiledning i materielle spørsmål, så som valg av hensiktsmessig påstandsgrunnlag annet enn det partene påberopte seg. I den nevnte saken hadde saksøker påberopt seg reglene om gjenopptakelse, men påstand om adgang til ny sak var ikke gjort til spørsmål i saken.

For det andre tilsier formålet om mer kostnadseffektiv domstolsbehandling at der prosessuelle og materielle spørsmål griper inn i hverandre, skal de behandles i en felles prosess. Som nevnt ovenfor hjemler tvl. § 9-6 tredje ledd en slik adgang. Selv om § 19-15 fjerde ledd er en selvstendig vurdering, taler dette for at bestemmelsen bør sees i nær sammenheng med det materielle spørsmålet.

8 Andre tilfeller av bristende faktiske forutsetninger

Hva så med de tilfellene som ikke kan hjemles i lovgivningen, verken i den generelle bestemmelsen i § 19-15 fjerde ledd eller i spesiallovgivningen? I følge forarbeidene medfører ikke nødvendigvis den omtalte lovreguleringen at rettsstilstanden er endret for de ulovfestete tilfellene. Her må det fortsatt foretas en vurdering opp mot de alminnelige rettskraftreglene.¹²⁰

Dette fører en tilbake til hovedregelen om at rettskraftige avgjørelser er avgjørende, med unntak for tilfeller der læren om nye rettsfakta representerer et nytt krav uavhengig av rettskraftreglene. Det gir likevel liten veiledning i spørsmålet om adgangen til ny sak. Tar man forarbeidene på ordet, virker det som om man utenfor de lovfestete tilfellene har begrensede muligheter til ny sak hvor dommen lider av etterfølgende bristende faktiske forutsetninger.

8.1 Hvilke type saker kan hjemles i de ulovfestete reglene?

Under henvisning til rettspraksis mener departementet at spørsmålet hovedsakelig oppstår i saker om skade eller ulempe på fast eiendom.¹²¹ Typiske eksempler er tvister om ulempeerstatning ved ekspropriasjonsinngrep og tvister om utviding av ekspropriasjonsinngrep etter lov 6. april 1984 nr. 17 om vederlag ved overføring av fast eiendom (overføringslova, ol.) § 8, eller etter pbl. § 43.¹²² Departementet ønsket ikke en generell lovfesting av adgang til ny sak i slike tilfeller. Bakgrunnen synes å være at de samme velferdshensyn ikke gjør seg gjeldende i saker om skade og ulempe på fast eiendom.

¹²⁰ Ot.prp. s. 263 andre spalte.

¹²¹ Ot.prp. s. 264 andre spalte.

¹²² Ot.prp. s. 259 andre spalte.

Også andre typer saker må kunne rammes av bristende forutsetninger om en fremtidig rettstilstand. For eksempel forurensningsskader, jfr. eksempelet i innledningen om fiskedød i et vann som viser seg å bli mer omfattende enn forutsatt i erstatningsutmålingen. Den omstendighet at rettstilstanden for slike saker er så uklar som det legges opp til i forarbeidene fremstår etter mitt syn som uheldig, særlig med tanke på den avklaringen som er skjedd i forbindelse med ny tvistelov.

Spørsmålet her er om innholdet av den ulovfestete må anses ytterligere klarlagt som følge av lovrevisjonen.

I utgangspunktet kan man si at rettskraftsreglene er begrunnet med hensynet til begge partene, mens adgangen til ny sak ved bristende faktiske forutsetninger er begrunnet i hensynet til den ene part på bekostning av den andre. I en slik vurdering vil man normalt kreve en kvalifisert grad av urimelighet for å vektlegge hensynet til den ene part fremfor den andre. Sammenholdt med fremstillingen ovenfor, taler det for at man foretar en konkret helhetsvurdering i vurderingen om ny sak etter ulovfestete regler.

8.1.1 Avgjørelsesform og negativ avgrensing av adgang til ny sak

I likhet med konklusjonen under § 19-15 fjerde ledd, synes det å være hensiktsmessig med en prosessuell prøvelse av adgangen til ny sak etter de ulovfestete tilfellene, for deretter å prøve det materielle spørsmålet i en realitetsbehandling. Hvis saksøker ikke fyller vilkårene for adgang til ny sak, bør saken kunne avvises ved kjennelse fra retten.

For at adgangen til ny sak ikke skal bli for omfattende, kan det være nødvendig å oppstille en nedre terskel for hvilke forutsetninger retten skal kunne ta i betraktning.

Tvistemålsutvalget argumenterer for at ny sak ikke kan tillates der det viser seg at den etterfølgende omstendigheten ikke kan karakteriseres som en bristende forutsetning, enten fordi omstendigheten må anses som irrelevant for dommen, eller fordi den ligger utenfor de mulighetene som retten hadde i sak nr. 1 til å ha vært oppmerksomme på eller å tatt høyde

for i avgjørelsen.¹²³ Sett i relasjon til drøftelsen av den nedre terskel for påberopelse av § 19-15 fjerde ledd, taler dette for at retten kan avvise saker hvor man etter en vurdering finner at saksøkers pretensjoner er åpenbart uholdbare under henvisning til at den påberopte omstendighet ikke utgjør noen bristende faktisk forutsetning for dommen.

8.1.2 Momenter som kan tillegges vekt

Rettskildemessig vil rettspraksis på området veie tungt, da prosessregler i hovedsak er domstolskapt jus.

I den juridiske litteratur viser Skoghøy til blant annet Rt. 1925 side 345, som omhandlet revisjon av rettsforlik om erstatning for ulempe for tømmerfløting i et vassdrag.¹²⁴ Her medførte det økte forbruket av strøm til ulemper for tømmerfløtingen, og retten kom til at ”under væsentlige forandrete forhold” måtte det gis adgang til nytt skjønn for å fastsette ny erstatning.¹²⁵ Det må antas at dommen har rettskildemessig verdi for tilsvarende dommer hvor det forutsettes en bruk av vassdraget i tillegg til strømproduksjon.

Avgjørelsen i Rt. 1957 side 1244 er et annet eksempel på at retten har gitt adgang til ny sak ved nye rettsfakta som ikke faller inn under de lovfestede tilfellene. Saken er redegjort for i pkt. 3.2. Rettens begrunnelse vektlegger slutninger ut fra rimelighetshensyn. En motsatt løsning på spørsmålet vil kunne føre til urimelige resultater.¹²⁶ Selv om Høyesterett i senere avgjørelser fravek sin rettsoppfatning på området, må man på bakgrunn av den senere rettsutvikling anta at en sak med tilsvarende faktum ville kunne prøves på nytt etter læren om nye rettsfakta.

¹²³ NOU s. 394 andre spalte.

¹²⁴ Skoghøy s. 835.

¹²⁵ Rt. 1925 side 345 (347).

¹²⁶ Rt. 1957 side 1244 (1245).

Disse sakene taler etter mitt syn for at læren om nye rettsfakta gir adgang til ny sak der resultatet i sak nr. 1 fremstår som kvalifisert urimelig, både etter en objektiv vurdering av resultatet, men også etter saksøkers subjektive oppfatning av dommen.

Hva som representerer en kvalifisert urimelighet er ikke enkelt å svare konkret på, men den øvrige rettspraksis kan tjene som eksempel. Med bakgrunn i forarbeidenes vurderinger skal det mer til for å anse resultatet i sak nr. 1 som kvalifisert urimelig enn i saker hvor sterke velferdshensyn gjør seg gjeldende. På den andre side gjør det seg gjeldende sterke rimelighetshensyn også i saker utenfor sosial- og helseretten. Her kan saker om forurensingsskader tjene som eksempel.

Hensynet til et rimelig resultat tilsier at man i vurderingen om adgang til ny sak ikke bare tar i betraktning objektive størrelser i vurderingen av om ny sak skal tillates, slik som økonomisk tap i kroner og øre, men også vektlegger i hvilken grad resultatet fremstår som urimelig for saksøker og hans tilværelse. Et eksempel kan være der en fiskeelv som er saksøkers hovedinntektskilde, viser seg å være mer omfattende skadet enn forutsatt i sak nr. 1. At inntektsbortfallet fremstår som mer urimelig for skadelidte i et slikt tilfelle enn der elven ikke utnyttes kommersielt, eller skadelidte har andre inntektskilder i tillegg, må være ganske klart. Rimelighetshensyn taler derfor at man vektlegger saksøkers subjektive behov for ny sak som et moment i vurderingen.

8.1.3 Analogiske slutninger fra lovfestete tilfeller av revisjonsadgang

Som vist ovenfor er de lovfestete reguleringene av spørsmålet uttømmende for sitt område, og skal ikke kunne anvendes antitetisk eller analogisk. Spørsmålet er om dette er et rimelig resonnement, eller om retten allikevel bør kunne legge analogiske slutninger til grunn på de ulovfestete tilfellene.

For eksempel kan det vises til det overnevnte tilfellet der bildet etter tante Liv viser seg å være ”nazi- kunst” og blir fradømt arvingene Lise og Peder ved dom. Hva om bildet

fravindiseres Peder og Lise uten dom eller offentlig avgjørelse? I et slikt tilfelle fremstår resultatet som like urimelig, både etter en objektiv vurdering av resultatet, og ikke minst for arvingene Peder og Lise.

Hovedhensynet bak lovreguleringenes uttømmende karakter begrunnes som nevnt ovenfor av frykten for en utilsiktet bruk. Å tillate ny sak i situasjoner som eksemplet ovenfor, kan etter mitt syn vanskelig sies å innebære en utilsiktet uthuling av rettskraftreglene. Hensynet til et rimelig resultat tilsier adgang til ny sak også for tilfeller som ikke hjemles i lov, men hvor de samme grunnleggende hensyn gjør seg gjeldende. Både § 19-15 fjerde ledd og spesiallovgivningen, særlig skl. § 3-8, er et uttrykk fra lovgiver om å vektlegge de reelle hensyn til fordel for ordrette fortolkninger og rettsdogmatiske løsninger på spørsmål om rettskraftsvirkningene. Dette taler for at retten skal kunne trekke analogiske slutninger, hovedsakelig fra den generelle regelen i § 19-15 fjerde ledd på saker hvor resultatet fremstår som tilsvarende urimelig, men også undertiden trekke slutninger fra reguleringene i spesiallovgivningen. Tvistemålsutvalgets forslag om en generell lovhjemmel på området kan tale for en slik adgang. Selv om denne ble ansett som for streng, indikerer den at man vanskelig uttømmende kan regulere tilfeller av bristende faktiske forutsetninger ved hjelp av særbestemmelser. Selv om viktige områder nå er lovregulerte, bør man av hensyn til områdets uforutsigbare karakter ha en ulovfestet, adekvat adgang til å revidere tilfeller som ikke lovgiver har regulert eller forutsett.

På den annen side gjør hensynene til motparten det nødvendig å foreta en balansert vurdering av hensynene til begge parter. En tilsvarende vurdering er den retten skal foreta med hensyn til om vilkåret ”sterke grunner” i barneloven § 74 og ekteskapsloven § 84 er oppfylt, jfr. pkt 5.1.4 og 5.2. Retten bør i sin vurdering avveie de ulike sider, herunder hensynet til rimelig resultat opp mot hensynet til innrettelse og forutsigbarhet.

8.1.4 Adgang til ny sak der det foreligger ny lovgivning og lignende

Det er lagt til grunn i den juridiske litteraturen at ny lovgivning på et område undertiden kan representere et nytt rettsfaktum, og gi adgang til ny sak.¹²⁷ Med vedtakelsen § 19-15 fjerde ledd ønsker man å identifisere de offentlige organer med hverandre, slik inkonsistens i avgjørelsene betinger adgang til ny sak. Rettferdighetshensyn tilsier at denne muligheten bør være tilstede etter omstendighetene der ny lovgivning på et område vil slå svært urimelig ut for nylig avsagte dommer etter de eldre bestemmelsene. Samfunnets dynamiske utvikling kan også føre til at eldre avgjørelser og eldre rett vil fremstå som urimelig sett med dagens øyne.

På den annen side virker det uheldig å ta stilling til spørsmålet under vinklingen av å være bristende faktiske forutsetninger for dommer/ avgjørelser. Her er spørsmålet i hvilken grad retten har en reell mulighet til å ta stilling til forutsetningen i sak nr. 1. Ny lovgivning på et område og endrete samfunnsforhold, som konjektursvingninger, endrete oppfatninger i samfunnet og lignende, er det ofte vanskelig å forutse i en sak og ta stilling til. Jo mindre mulighet retten har til å forutse endringen i sak nr. 1, jo mindre taler for at man står ovenfor en bristende faktisk forutsetning. At lovgivning kan gi adgang til ny sak må hovedsakelig anses som andre etterfølgende omstendigheter for dommer, hvilket også kan gi adgang til ny sak etter læren om nye rettsfakta. Det er som tidligere nevnt ikke oppgavens formål å redegjøre for innholdet av denne læren.

8.2 Konklusjon

På bakgrunn av praksis og de hensyn som gjør seg gjeldende, antyder jeg følgende rettssetning for tilfeller av bristende faktiske forutsetninger som ikke kan hjemles i lovgivningen:

¹²⁷ Skoghøy s. 833.

”I norsk rett har saksøker adgang til å få prøvd en rettslig avgjørelse på nytt, uavhengig av rettskraftsvikningene, hvis retten etter en helhetsvurdering finner det sannsynliggjort at bristende faktiske forutsetninger medfører at dommen i sak nr. 1 fremstår som kvalifisert urimelig, og hensynet til saksøkers behov for et rimelig resultat veier tyngre enn motpartens hensyn til innrettelse og forutsigbarhet”.

9 Avsluttende vurdering

Med vedtakelsen av § 19-15 fjerde ledd har man ryddet opp i det som tidligere var en uklar lære i norsk rett. Som det fremkommer av rettspraksis og drøftelsen om spørsmålet i forarbeidene, har Høyesterett lagt en rettsdogmatisk forståelse til grunn i sin vurdering av spørsmålet om adgang til ny sak. I de saker hvor spørsmålet har kommet på spissen, har avgjørelsene har vært lite preget av reelle hensyn og rimelighetsbetraktninger. Selv om reglene om gjenopptakelse var klare for sitt anvendelsesområde, og således lite egnet til å løse spørsmålet om etterfølgende bristende faktiske forutsetninger, viser obiter dictum-uttalelsen i Rt. 1999 side 1916 hvor urimelig rettsstilstanden var etter den gamle tvistemålsloven. På den måten kan man si at § 19-15 fjerde ledd representerer en kodifisering av de reelle hensyn til fordel for ordrett lovtolkning og rettsdogmatikk. På spesiallovgivningens område innebærer skl. § 3-8 en viktig presisering av en slik adgang på et område hvor sterke velferdshensyn gjør seg gjeldende.

Forarbeidenes ønske om en uttrykkelig regulering av adgang til ny sak ved bristende faktiske forutsetninger er nok teoretisk vanskelig å få til. En hjemmel som er tilstrekkelig vid til å fange opp alle kvalifiserte, urimelige tilfeller og som ikke medfører en lovhjemlet utvidelse av rettskraftsreglene, synes å være vanskelig å gjennomføre i praksis. Det er etter mitt syn heldigere å la retten foreta en helhetsvurdering av de konkrete tilfellene, også i saker som ikke kan hjemles i lovgivningen, og tillate adgang til ny sak der man finner det kvalifisert urimelig å la avgjørelsen i sak nr. 1 bli stående.

Litteraturliste

Lov - og forarbeidsregister:

Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

Alle referanser til § 19-15 fjerde ledd i oppgaven referer til tvl. § 19-15 fjerde ledd.

Lov 13. mai 1915 nr. 8 om domstolene (domstoloven, dl.)

Lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvml.).

Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skl.).

Lov 6. april 1984 nr. 17 om vederlag ved overføring av fast eiendom (overføringslova, ol.).

Lov 1985/77 (plan- og bygningsloven).

Lov 77/1979 om jordskifte (jordskifteloven, jl.).

Lov 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursloven, vl.).

Alle fotnoter i oppgaven som henviser til forkortelsen NOU refererer til:

NOU 2001:32, Rett *på sak*, bind A

Alle fotnoter i oppgaven som henviser til forkortelsen Ot.prp. referer til:

Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) *Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)*

Alle fotnoter i oppgaven som henviser til forkortelsen Innst. O. referer til:

Innst. O. nr. 110, *Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister*, (2004–2005)

Forhandlingene i Odelstinget og Lagtinget i forbindelse med vedtakelse av ny tvistelov:
Forarbeid til lovene 2004-2005.

Ot.prp. nr. 103 (2004–2005) *Om lov om endringer i barnelova mv.*

Ot.prp. nr. 39 (1998–1999) Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven)

NOU 1977: 35, *Barneloven*.

Litteraturliste:

Skoghøy, Jens Edvin A., *Tvistemål*, 2. utgave (Oslo 2001)

Woxholth, Geir, *Forvaltningsloven, kommentarutgave*, 4. utgave (Oslo 2006)

Hov, Jo, *Rettergang I* (Oslo 2007)

Backer, Inge Lorange, *Barneloven: Kommentarutgave*, 2. utgave (Oslo 2008)

Robberstad, Anne, *Rettskraft* (Bergen 2006)

Schei, Tore...[et al.]. *Tvistemålsloven: lov om rettergangsmåten for tvistemål av 13. august nr. 6, 1915: med kommentarer*, bind I, 2. utgave (Oslo 1998)

Schei, Tore...[et. al.] *Tvisteloven: lov av 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister* : kommentarutgave, bind I (Oslo 2007)

Askeland, Bjarte, kommentarutgave til skadeerstatningsloven, I:

<http://www.gyldendalrettsdata.no> [sitert 20.april 2009].

Bokmålsordboken på Universitetet i Oslos hjemmesider:

<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=rokke+&bokmaal=S%F8k+i+Bokm%E5lsordbo ka&ordbok=bokmaal&s=n&alfabet=o&renset=j> [sitert 20. April 2009].

